

İSLAM CEZA HUKUKUNDA HUKUKA UYGUNLUK NEDENİ OLARAK “SPOR FAALİYETLERİ”

M. Rahmi TELKENAROĞLU(*)

ÖZ

İslam dini, özelde bireye fiziksel güç ve maharet kazandıran, genelde ise topluma faydası dokunan her tür spor faaliyetine izin vermiştir. Hatta bu tür faaliyetlerin yeterli sayıda Müslüman fert tarafından gerçekleştirilmesini emretmektedir.

İslam hukuku bilginleri, adam öldürme ve müessir fiil suçlarında faile yaptırım uygulamak için, suç genel teorisinde yer alan maddi unsuru yeterli görmemişler, bununla beraber hukuka uygunluk nedenlerinden birisinin bulunup bulunmadığına dikkat etmişlerdir. Buna göre İslam hukukunda yasal kabul edilen ve hasma karşı şiddet kullanımının söz konusu olmadığı spor aktivitelerinde cezai sorumluluğu kaldıran etken hukuka uygunluk nedenlerinden “hakkın kullanılması”dır. Rakibin bedenine yönelik darbelerle icra edilen dövüş sporlarında ise bu tür bir sorumluluğu kaldıran şey müsabaka öncesinde üstü kapalı şekilde alınan izin, yani “mağdurun rızası”dır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Sportif Faaliyetler, Hukuka Uygunluk Nedenleri.

ABSTRACT

“Sports Activities” as a Ground of Justification in Islamic Penal Legislation

Islam has allowed sports activities that give physical strength and skill to individuals and benefits to the society at large. Moreover, it orders them to be performed by a sufficient number of Muslim people.

The scholars of Islamic law have not found the material element of the general theory of crime that preconditions to inflict punishment on the crimes of manslaughter and actual bodily harm adequate, yet they have also paid attention to whether there are other grounds of justification. One of the factors

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (e-mail: mr.telkenaroglu@hotmail.com)

that removes the criminal responsibility of actual bodily harm when there is no use of violence against rival in sporting activities has been adopted legally by Islamic law, is called "the use of right". However, the factor that removes this kind of responsibility in the combat sports, which is performed on the rival's body, is due to a permission taken by the approval of the persons.

Keywords: *Islamic Law, Sports Activities, Grounds of Justification.*

Giriş

Sporun tarihçesi ile ilgili bilgiler spor kelimesine yüklenen içeriğin farklılığına bağlı olarak birbiriyle çelişmektedir. "Belirli ölçüde fiziksel güç ve beceri gerektiren yarışmalı ve eğlenceli etkinlikler"¹ anlamındaki sporun ne zaman başladığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Spor; "vücudu çalıştırmak suretiyle elde edilen güçle bazı işleri yapmaktır" anlamında kullandığımızda ise ilk çağlardan bu güne değin yaptığımız her türlü çalışmanın spor olduğunu kabul etmek gerekir.²

Hareket, canlılığın tek belirtisi olduğu gibi vücut eğitiminin de önde gelen tek vasıtasıdır. İnsan vücudunun belli amaçlar için eğitilmesi düşüncesi, insanlığın dünya hayatındaki serüveni ile paralellik arz etmektedir. Tarihî süreç içerisinde değişik medeniyetler oluşturmaya başlayan insanlar, birbirlerine üstün gelebilmek için güç mücadelesine başlamışlardır. Fakat ilk dönemlerde meydana gelen bu mücadelelerde, silahların yokluğu veya çok ilkel olması sebebiyle, insan gücüne dayanan ve bedensel kuvvetin ön plana çıktığı bir rekabet ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla hem rakiplerine hem de hayvanlara karşı üstün gelebilmek için çabuk, kuvvetli ve dayanıklı olmak bir zorunluluktur. Hatta kullandıkları silahlar bile insan gücüne dayanıyordu.³

Çağımızda spor çeşitli özellikleri ile en önemli toplumsal kurumlardan biri haline gelmiştir. Sporun, toplumsal, ekonomik ve politik açıdan büyük önem kazanması sporun niteliğinde ve niceliğinde büyük gelişmelere yol açmıştır. Spor insanın sağlık, zindelik ve mutluluğuna hatta üretimine sağladığı katkıyla artık bir yaşama biçimi olarak kabul edilmektedir. Yaşama biçimi

1 AnaBritannica, "Spor", Ana Yay., İstanbul 1990, XIX, 606.

2 Spor kelimesi, "neşeli olmak ve kişinin dikkatini başka yöne çekmek" anlamlarına gelen Fransızca "desport" kelimesinden İngilizce'ye geçmiştir. Bu bilgi ve spor kelimesinin diğer tanımları için bkz. Aslım, Metin, *Modern Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.10-13.

3 Günaydınlı, Cesimi ve diğr., *Beden Eğitimi ve Spor Tarihi Öğretim Programı*, M.E.B. Yay., Ankara 2006, s.2.

olmasının yanı sıra ülke ekonomileri için de önde gelen sektörler arasında yer almaktadır. Profesyonel kulüpler, medya ve reklam kuruluşları, spor malzemeleri ve sportif ürünlerle ilgili şirketler milyarlarca dolarlık bütçeleriyle sektörün ekonomideki önemini de ortaya koymaktadır.⁴

Sportif eylemlerde meydana gelen hukuki, iktisadi, sosyolojik ve siyasi anlamdaki köklü değişimler hukukçuları, spor müsabakaları ile ceza hukuku arasındaki bağlantı üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Sözelimi kimi sporlar tabiatı itibarıyla şiddeti zorunlu kılarken kimisi de fizikî temasın getirdiği travma, yaralanma, kırık gibi durumlara yol açacak potansiyele sahiptir.

Sporcunun cezaî açıdan korunurluğu, kural ihlali halindeki cezaî sorumluluk, sportif faaliyetler sırasında meydana gelen yaralanma ve kazalarda ceza tatbikatı, spor-ahlak-hukuk ilişkisinin belirlenmesi gibi konular üzerinde yapılan araştırmalar ve ortaya konulan eserler⁵ *Spor Ceza Hukuku* (Droit Penal du Sport) adıyla müstakil bir disiplinin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

İslam hukuku söz konusu olduğunda ise, toplumsal bir olgu olarak hayatımızın önemli bir kısmını işgal etmesine ve uygulamadaki çeşitliliğe rağmen, “spor faaliyetlerinin ceza sorumluluğu açısından hukuki statüsü” hakkında yapılan çalışmalara ait sayının aynı oranda yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Tarihi süreç içinde, sözü edilen konuya ilişkin ayrıntılı eserler bulmak bir tarafa, fukahanın konuyla doğrudan bağlantılı beyanatını içeren müstakil başlıklar bulmak dahi zordur. Kaldı ki sporun sadece at yarışı, okçuluk, güreş gibi birkaç çeşidine rastlandığı ve sınırlı çevrelerce yürütüldüğü ve etrafında bu günkü kadar geniş kitlelerin organize olmadığı devirlerde yaşayan eski dönem İslam hukukçularına ait konuyla ilgili bilimsel ve ayrıntılı kaynaklar aramak insafsızlık olur.

Bu bağlamda spor aktivitelerini icra ederken uyulması gereken hukuki ve ahlaki sınırlamalar, özellikle spor karşılaşmaları esnasında ortaya çıkan müessir fiil vs. suçların ne derece ve hangi hallerde cezai sorumluluk doğuracağı ile ilgili mukayeseli araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar, bir taraftan sporu aktif olarak icra edenlerin saha içindeki fiillerine ve bu faaliyetleri organize edenlerin saha dışındaki tutumlarına sınırlamalar

4 www.tffhdg.org.tr/document/saglik/Spor_Yaralanmaları.pdf

5 Bu eserlerden bazıları için bkz. Horrow, R. B., *Sports Violence-The Interaction Between Private Lawmaking and the Criminal Law*, Carrollton Press, Inc. Monograph Publishing, 1980; Hechter, William, “*The Criminal Law and Violence in Sport*”, 19 *Crim. L.Q.* 425 (1976-1977); Ünver, Yener, *Spor ve Ceza Hukuku*, Seçkin Yay, Ankara 2004; Üçışık, Fehim, *Spor Hukuku*, Ötügen Neşriyat, Ankara 2011; Erkiner, Kısmet, *Spor Hukuku Dersleri*, İstanbul 2007, Kadir Has Ün. Yay.; Çağlayan, Ramazan, *Spor Hukuku (Spor Hukuku Temel Metinleri)*, Asil Yay, Ankara 2007.

getirecek diğer taraftan ise hukukçuların bu alana yönelik düşüncelerini içeren literatüre katkıda bulunacaktır.

I. İslam Hukuku ve Spor

Hukukun en temel konusu insan eylemleridir. Doğumdan ölüme kadar her türlü insan eylemi hakkında normatif yargılar geliştiren İslam hukukunun pek çok kişinin hayatında önemli bir yere sahip olan sportif faaliyetlerini göz ardı ettiği düşünülemez. Naslarda konuyla ilgili bazen teşvik eden bazen de kurallar koyan ve sınırlar çizen hükümler bulunmaktadır. Sözü edilen hükümlere ise çoğu zaman doğrudan ve ismen değil, dolaylı ve işari olarak atıflarda bulunmaktadır. Muhtemeldir ki bunda Kur'ân'ın indiği asırda "spor" gibi bir terimin henüz gün yüzüne çıkmamış olması etkili olmuştur. Öte yandan âyet ve hadislerdeki sportif eylemlere gönderme yapan bulguların çoğuna yorum yoluyla ulaşıldığı da bir gerçektir.

A. Kur'ân-ı Kerîm'de Fizikî Güç Unsuruna Vurgu Yapan Ayetler

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm'in indiriliş gayesi insanoğlunun Allah'a kulluğudur. İbadet, mabûd ve âbid üçgeniyle özetleyebileceğimiz bu ana temanın dışında Kur'ân'da zikri geçen her şey tebeî ve işlevseldir. Bedensel güç de dahil olmak üzere insani bütün unsurlar sözü edilen asli gayeye yönelik olarak Kur'ân'da konumlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de fiziksel gücün önemine işaret eden âyetlerden bir kaçısı şöyledir:

*“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”*⁶

Müfessirlere göre “*Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın!*” ifadesindeki ilahi buyruğun gereğini yerine getirmek, içinde yaşanan çağ ve coğrafyaya göre değişiklik arz eder. Sahâbenin ünlü müfessiri Abdullah b. Abbâs, bu cümlede kuvvetten kastedilenin her türlü silah, özellikle de yay olduğunu söylemektedir.⁷ Nekira/belirsiz yapıda kullanılan “kuvvet” kelimesi askerî üstünlük sağlayan silah, kılıç gibi bütün savaş aletleri ile o zamanki olanaklar içinde at, deve, fil gibi her tür hayvanı içine almaktadır.⁸ Caydırıcılık ilkesinin uygulanabilmesi için her çeşidiyle top,

6 Enfâl 8/60.

7 Kurtubî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li abkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1384/1964, VIII, 35; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebu Bekr, *ed-Dürrü'l-mensûr*, Beyrut 1414/1993, IV, 83.

8 Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi'ul-beyân an Têvîli'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risâle, byy, 1421/2000, XIV, 31.

füze, tüfek, denizaltı, savaş gemileri gibi çağın ihtiyaçlarına cevap verecek savunma sanayisini geliştirmek ve ileri teknoloji ürünü olan askeri teçhizat ve araçları üretmek bu emrin kapsamına girmektedir.⁹

“Peygamberleri onlara, “Allah, size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyiğiz. Ona zenginlik de verilmemiştir” dediler. Peygamberleri şöyle dedi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, ona bilgi ve vücut bakımından bir genişlik vermiştir” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”¹⁰

Büyük müfessir Fahreddîn er-Râzî (v.606/1209), “Ona bilgi ve vücut bakımından bir genişlik vermiştir.” ifadesindeki vücut bakımından genişlikten maksadın ne olduğu üzerinde ortaya çıkan görüşleri (boyunun uzunluğu, yakışıklılık vs.) sıraladıktan sonra bunlardan en isabetli olanın bedensel güç olduğunu belirtmektedir. Zira düşmanı alt etmede işe yarayan şey, güzellik ve boy uzunluğu değil beden gücüdür.¹¹

“Kızlardan biri, “Babacığım, onu ücretle tut. Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır.” dedi.”¹²

Şuayb peygamberin iki kızından birinin babasına hitaben söylediği bu söz insan zihnine bir takım önemli manaları ilham etmektedir. Koyunlarını sulamada kendisine yardımcı olan Hz. Musa’nın gücüne şahitlik eden ve kendisiyle konuşurken yüzüne bakmamasından onun güvenilir birisi olduğunu anlayan¹³ bu genç bayan, resmi ve gayri resmi bütün görevlendirmelerde göz önünde tutulması gereken güçlü ve güvenilir olmak şeklindeki iki niteliğe dikkat çekmektedir. Nitekim İbn Abbâs, bu veciz ifadeyi “Bedence güçlü, namusça güvenilir” şeklinde açıklamaktadır.¹⁴

“Düşman topluluğunu izlemekte gevşeklik göstermeyin!”¹⁵, “Gevşemeyin, üzülmeyin! Eğer (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz üstün olan sizlersiniz.”¹⁶

9 Reşid Rızâ, Muhammed, *Tefsîrül-Menâr (Tefsîrül-Kur’ânîl-Hakim)*, Mısır 1411/1990, X, 53.

10 Bakara 2/247.

11 Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu’l-ğayb*, Beyrut 1420/1999, VI, 505.

12 Kasas 28/26.

13 Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XIX, 562 vd.; İbn Ebi Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed, *Tefsîrül-Kur’ânîl-Azîm*, Mektebetü Nizâr Mustafâ, byy. 1419/1998, IX, 2966-2967; Bağavî, Muhyi’s-sünne Ebu Muhammed el-Hüseyn, *Meâlimü’r-tenzil fi tefsîri’l-Kur’ân*, byy., 1417/1997, VI, 202.

14 Mâverdi, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve’l-uyûn (Tefsîrül-Mâverdi)*, (Dâru’l-Kütübîl-‘ilmiyye, Beyrut, tsz., IV, 248.

15 Nisâ 4/104.

16 Âli İmrân 3/139

gibi ayetlerde zikri geçen **وَلَا تَهْتَبُوا** (Gevşemeyin!) ifadesini bazı müfessirler “Güçsüzlük göstermeyin!” şeklinde anlamışlardır.¹⁷ Moralmen olduğu kadar fizikî olarak da güçlü olmak düşmana galip gelmenin bir gereğidir. Fiilin kökü olan “*vehn*” kelimesinin “kuvvet”in zıddı olduğu göz önünde tutulursa böyle bir açıklama yanlış sayılmaz.

B. Sporun Hadis Kaynaklarındaki Referansları

İbadetlerin fizikî boyutunun olması bedenî faktöre verilen önemin açık göstergesidir. Namaz ve Hac (Tavaf, Sa’y, Arafat) başta olmak üzere tatbika-tını sünnetin belirlediği birçok ibadette manevî yönün yanı sıra şekli ritüel-lerin de bulunması insan sağlığı ve zindeliğinin ne kadar önemli olduğuna bir işarettir. Bedenen sağlamlığın bu ibadetlerin ön şartı kabul edilmesi, aksi halde sözü geçen kulluk görevlerinin insan uhdesinden düşmesi de dinin salt bilinç halinden ibaret olmadığına ve fizikî gücün Şâri tarafından göz ardı edilmediğine çarpıcı bir delildir. Bu bağlamda “*Güçlü mümin zayıf mümin-den hayırlıdır.*”¹⁸ hadîsi gayet manidardır.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) diğer insanlar gibi beşerî vasıflara sahip olduğu ve vücut olarak aynı maddi unsurları taşıdığı bilinen bir gerçektir. Şüphesiz bunda onun tüm insanlığa peygamber olarak gönderilmesi ve örneklik görevini icra etmesi etkili olmuştur. İnanç olarak güçlü bir toplum oluşturmayı hedefleyen Hz. Peygamber, bu toplumun vücutça da çevik olmasına yönelik irşat ve tedbirleri de ihmal etmemiş, hatta bizzat kendisi bir takım beden eğitimi faaliyetlerine iştirak etmiştir. Sözelimi farklı zamanlarda hanımı Hz. Âişe ile koşu yarışına girmiş¹⁹, Rukâne ismindeki kişi ile güreş müsabakası yapmıştır.²⁰ Ensâr’dan bir sahâbînin “Benimle yarışan var mı ?!” demesi üzerine Seleme b. Ekvâ’ya bu konuda izin vermiştir.²¹

Hadis kaynaklarında geçen bilgilere göre Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Medine’de at ve deve yarışı yaptırdığı da vakidir.²² “*Onlara karşı gücünüzü*

17 İbnü’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Abdurrahmân b. Alî, *Zâdu’l-meşîr fî ilmi’r-tefsîr*, Beyrut 1422/2001, I, 328; İz b. Abdisselâm, Ebu Muhammed İzzeddîn Abdulazîz, *Tefsîru’l-Kur’ân*, Beyrut 1416/1996, I, 350.

18 Müslim, Kader, 34; İbn Mâce, Zühd, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV, 395, H.no:8791.

19 Ebu Dâvûd, Cihâd, 68; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 178, H.no:8894; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLIII, 313, H.no:26277; İbn Hibbân, *es-Sahîb*, X, 545, H.no:4691.

20 Ebu Dâvûd, Libâs, 22; Tirmizî, Libâs, 42.

21 Müslim, Cihâd, 132; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVII, 74, H.no:16539; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 30, H.no:19757; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 420, H.no:37002.

22 Buhârî, İtisâm, 16; Tirmizî, Cihâd, 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII, 68, H.no:4487. Hz. Peygamber, Adbâ ismindeki daha önce hiç yenilmemiş olan devesinin

yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın!”²³ âyetini açıklarken asıl gücün “atmak” olduğuna vurgu yapmış²⁴, okçuluğun ve at eğitmenin boş bir eğlence olmadığını²⁵, Allah Teala’nın tek bir ok ile bu oku yapanı, atanı ve atan kişiye oku vereni olmak üzere üç kişiyi cennete koyacağını müjde vermiştir.²⁶ Ayrıca kişinin öğrendikten sonra atıcılık sporunu terk etmesini Allah’ın kendisine verdiği bir nimete karşı nankörlük etmesi olarak yorumlamıştır.²⁷ Diğer taraftan çocuklara yüzmeyi öğretmeyi tavsiye buyurmuş²⁸, taşlarla ağırlık kaldırma müsabakası yapan kişileri müsamahayla karşılamıştır.²⁹

Bütün bunlar, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bir beşer olarak sosyal hayatın ihtiyaçlarını görmezden gelmediğini ve yapı itibarıyla insanoglunun oyun, eğlence³⁰ ve bedenî aktivitelere gereksinim duyduğunun bilincinde olduğunu göstermesi açısından değerli bilgilerdir.

bir Arap bedevisine ait deveye yenilmesi üzerine “Dünyada yücelmiş her şeyi alçaltmak Allah’ın üzerine bir hakı!” buyurmuştur. Buhârî, Cihâd, 59; Ebu Dâvûd, Edeb, 9; Nesâî, Hayl, 13.

23 Enfâl 8/60.

24 Müslim, İmârâ, 167; Ebu Dâvûd, Cihâd, 24; Tirmizî, Tefsîr, 9; İbn Mâce, Cihâd, 19.

25 Ebu Dâvûd, Cihâd, 24; Tirmizî, Fedâilü’l-cihâd, 11; Nesâî, Hayl, 7; İbn Mâce, Cihâd, 19.

26 Ebu Dâvûd, Cihâd, 24; Tirmizî, Fedâilü’l-cihâd, 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 558, H.no:17321.

27 Ebu Dâvûd, Cihâd, 24; Nesâî, Hayl, 7; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVIII, 572, H.no:17336. Hadislerde ok atıcılığına teşvikte bulunan bazı hadisler için bkz. Buhârî, Ehâdisü’l-enbiyâ, 13; Tirmizî, Fedâilü’l-cihâd, 11; Nesâî, Cihâd, 26; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVII, 58, H.no:16528; İbn Hibbân, *es-Sahîb*, X, 547, 548, H.no:4693, 4694; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 103, H.no:2465; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 23, H.no:19731.

28 Abdurrezzâk, *el-Musannef*, IX, 18, H.no:16198; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 409, H.no:323; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 214, H.no:11988; a.mlf., *Şuabul-îmân*, XI, 135, H.no:8297.

29 Beyhakî, *Şuabul-îmân*, X, 519, H.no:7922; Bezzâr, *el-Müsned*, XIII, 474, H.no:7280. Hz. Peygamber ve sahâbenin hayatında sporun yeri ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. İbn Kayyım, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebîbekr el-Cevziyye, *el-Fürûsiyye*, Hâil 1414/1993, s.85-110.

30 Spor müsabakaları için “oyun” ya da “eğlence” ifadesini kullanmak yanlış olmaz. Yûsuf sûresi 12, 16, 17. âyetlerde koşu yarışması bir tür oyun olarak nitelendirilmektedir. Oyun ve eğlence mutlak olarak kötü bir eylem değildir. Ruhun rahatlamak için mübah bir şeyle uğraşmak oyun kabul edilebilir. Oyun ile bazen savaş sanatını öğrenmek gibi ulvi gayeler de gözetilebilir. Râzî, Mefâtihu’l-ğayb, XVIII, 426. Hz. Peygamber kişinin eşi ile hoş vakit geçirmesini oyun kelimesi ile ifade etmektedir. Cabir b. Abdullah’a hitaben “Bakire ile evlenseydin de sen onunla o da seninle gönül eğlendirseydi!” buyurmuştur. Buhârî, Nikâh, 10; Müslim, Hac, 55, 56, 57; Ebu Dâvûd, Nikâh, 3; Tirmizî, Nikâh, 13; Nesâî, Nikâh, 6.

C. İslam Hukukçularının Spora Bakışı

İslam hukuku, genç nesillerin gizli kalmış olan kabiliyetlerini ortaya çıkarması, cesaret ve kahramanlık duygularını harekete geçirmesi, adaleleri güçlendirmesi ve ruha zindelik vermesi bakımından beden eğitime önem vermekte ve bu yönde teşviklerde bulunmaktadır. Bugün spor faaliyetleri olarak tanımlanan aktivitelerin geneli fıkıh kitaplarında “*fürûsiyye*” terimi ile karşılanmaktadır. İslam hukuku, atletizm, at yarışları, yelkenli ve motorlu taşıt yarışları, yüzme, halter ve atıcılık gibi bireye fiziki güç ve maharet kazandıran her tür spor faaliyetine izin vermektedir.³¹

Kaynağını nas ve icthaddan alan İslam hukuku, kişiye fiziki açıdan takviyede bulunan her tür faaliyeti icra etme hakkı vermenin ötesinde, bu tür faaliyetlerin Müslümanlar tarafından yeterli oranda (farz-ı kifâye olarak) yürütülmesini emretmektedir.³² Nitekim aynı hukuk sistemi, kendisine tabi olan sosyal dokunun, yeryüzünde mevcut bulunan bilim, sanat ve teknolojik gelişmelerin tamamından yararlanmasını öngörmektedir. Bu durumda beden eğitimi ve spor bilimlerini topyekun ihmal eden bir toplumun uhrevi açıdan da sorumlu olacağı rahatlıkla söylenebilir.

İslam'ın bir hukuk düzeni tesis etmekle amaçladığı şey İslam hukuk felsefesinde *usûl-i hamse* olarak isimlendirilen din, can, akıl, nesil ve malın himayesidir. İbâdât, muâmelât, cinâyât ve diğer bütün alanlarda cari olan hükümler bu beş esastan biri veya birkaçını korumaya matuftur.³³ Dikkat edildiğinde bu beş maddenin hepsi de doğrudan ya da dolaylı olarak insan bedeninin güçlü ve sağlıklı olmasıyla ilgilidir.³⁴

İslam hukukçuları spor faaliyetlerinin şer'î hükmü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler tarih boyu İslam toplumlarının spora nasıl bir anlam yüklediğini göstermesi açısından incelenmeye değer bilgilerdir. Maslahat/fayda unsurunu daima göz önünde tutan fakihler insana beden ve ruhen destek olan her tür aktiviteyi mübah görmüşlerdir. Üstelik böyle bir eylemle sevap kazanılacağını söyleyen müctehidler de yok değildir.

31 Üdeh, Abdulkâdir, *et-Teşri'ü'l-cinâi'l-İslâmî mukâranan bil-kânûni'l-vad'i*, Kâhire 1426/2005, I, 552.

32 Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ mârifeti me'âni elfâz'l-Minhâc*, Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, byy. 1415/1994, VI, 166; Üdeh, *et-Teşri'ü'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 553; 'Abbûd es-Sirâc, *et-Teşri'ü'l-cezâi'l-mukâran fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-kânûni's-Sûri* (el-Cüzü'l-evvel: el-Mebâdü'l-âmm), Dımaşk tsz., s.254.

33 Şâtübî, Ebu İshâk İbrâhîm el-Ğırnâtî, *el-Muvâfakât fi usûli'l-ahkâm*, Dâru'l-fıkr, Beyrut tsz., II, 4 vd.

34 Şurfâ, 'Urûbe Nâsır, *el-İsbâbü'r-riyâdiyye fi't-teşri'il-cinâi'l-İslâmî*, Necâh Üniv. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nablus 2009, s.33.

At, koşu, okçuluk ve benzeri yarışların teklifi hükmü hakkında en ayrıntılı ve isabetli görüş kanaatimizce Şâfiî hukukçulara aittir. Onlara göre normal durumlarda spor müsabakaları yapmak sünnettir. Cihad ve ülke savunması için gerekli olursa, diğer bir ifadeyle askerî talim amacına yönelik olarak icra edilirse farz kategorisine dahil olur. Yol kesicilik gibi helal olmayan bir iş için yapılırsa dinen mahzurlu (haram) hale gelir. Vakit israfı ve sırf eğlence amacıyla yapılan sporlarda olduğu gibi İslam'ın hoş görmediği bir gayeye matuf olursa mekruh kabul edilir. Mübâh bir iş için veya maksatsız olarak yapıldığında ise mübâh olur.³⁵

Ünlü Şâfiî hukukçu Muhyiddin en-Nevevî (v.676/1277), yüzme, atletizm ve deniz ulaşım araçları ile yapılan ödüllü yarışmaların caiz olup olmadığı hakkında ortaya çıkan tartışmayı naklettikten sonra bu tür dallarda yapılacak yarışmaların İslam ordularına askeri ve bedenî bakımdan maharet kazandıracağına dikkat çekmektedir. Hatta geçmiş asırlarda düzenlenen İstanbul ve İskenderiye kuşatmalarını örnek vererek bu tür savaşlarda kara kuvvetlerinin tek başına işe yaramadığını ve İslam ordularının deniz donanmasına da sahip olması gerektiğini söylemektedir. Nevevî'nin bu örneklerle ulaşmak istediği sonuç, müsabakanın bu tür deniz sporlarında da caiz görülmesi zorunluluğudur.³⁶

D. Şiddet İçeren Sporların Hükmü

Günümüzde dünyanın her yerinde büyük rağbet gören spor dallarından birisi de dövüş sporlarıdır. Ancak bu sporlar futbol, voleybol, basketbol, güreş, motor sporları ya da atletizm ile eş tutulamaz. Rakiplerin ring adı verilen kare biçimindeki alanda yumruklarıyla vuruşarak birbirlerine üstünlük sağlamaya çalıştıkları bu tür sporların amacı hasma doğrudan şiddet uygulamak ve zarar vermektir.

"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!"³⁷, "Kendinizi öldürmeyin! canınıza kıymayın!"³⁸ gibi âyetlerin genel ifadesinden yola çıkarak ve yüze

35 Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, VI, 166-167. Mâlikîler, bedensel bir eylem olarak spor yarışmalarını, cihad ve ülke savunması için gerekli olması halinde vâcib, savaş kabiliyetini artırması halinde mendûb, her hangi bir gerekçe bulunmaması durumunda ise mübâh görmüşlerdir. Hanefîler savaş tekniklerini geliştirmek için yapılan sporu mendûb, amaçsız yapılan sporu mübâh görmüşlerdir. Hanbelîler ise genel bir nitelemeyle caiz hükmü vermekle yetinmişlerdir. Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Fıkhu 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Beyrut 1424/2003, II, 46.

36 Nevevî, Ebu Zekeriyâ Muhammed b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-fıkr, Beyrut tsz., XV, 140-141.

37 Bakara 2/195.

38 Nisâ 4/29.

vurmaya³⁹ ve iki Müslümanın dövüşmesini yasaklayan hadîsler⁴⁰ ile “Zarar vermek yoktur, zarara zararlar karşılık vermek de yoktur.”⁴¹ hadîsinin gereği olarak boks ve Amerikan güreşi gibi sporlar İslam alimleri tarafından caiz görülmemektedir.⁴²

1987 Ekim ayında Mekke’de toplanan İslam Fıkhı Konseyi (Mecma’u’l-Fıkhî’l-İslâmî), Amerikan güreşi (SmackDown), boks ve boğa güreşi gibi şiddet içerikli sporlara ilişkin hekimlerin de katıldığı 10. Dönem birleşiminde, bu tür sporların yol açtığı tehlikeli sonuçları ele alan tebliğleri ve istatistikleri dinledikten sonra şu karara varmıştır:

Boks ve Amerikan güreşi gibi sporlar, karşı tarafa acı verme esasına dayanan sporlardır. Alınan darbeler sonucunda kafa travmaları, ileri derece kırıklar, kaş yarılması, geçici veya kalıcı beyin zedelenmeleri gibi pek çok durumla karşılaşmaktadır. Buna sebep olan sporcunun hiçbir cezai sorumluluk taşımaması bir tarafa, söz konusu yaralanmaları seyredenler açısından mutluluk dahi uyandırmakta ve kan dökülen karşılaşmalar “zevкли maçlar” olarak tanımlanmaktadır. Daha çok İspanya’da düzenlenen ve belli kurallarla boğayı tahrik etmek, yaralamak ve sonuçta öldürmekten ibaret olan boğa güreşi ise İslam’ın temelden kabul etmeyeceği bir vahşilik ve hayvan katliamıdır. Zikri geçen sporları esasen bir beden eğitimi olarak algılamak mümkün değildir.

Bazı bilim adamları ise fayda-zarar dengesini esas alan mekâsîd ictihadına dayanarak; yani insan bedenine yönelik pek çok zarar içerdiği ve vakıa olarak bu zararların, muhtemel faydasına ağır bastığını gerekçe göstererek boks, karate gibi yakın dövüş sporlarını dinen mahzurlu görmektedir.⁴³ Psiko-sosyal açıdan ise bu spor dalları, sporun icra ediliş gayelerinden birisi olan kardeşlik ve sevgi kavramlarıyla örtüşmemektedir. Zira adı geçen sporlarda her iki rakibin amacının karşı tarafın bedenine zarar vermek olduğu aşikardır.⁴⁴

İslam hukukçuları köpek, horoz ve koç gibi hayvanların dövüş-türülmesi suretiyle icra edilen müsabakaları da ittifakla caiz görmemek-

39 Buhârî, İtk, 20; Müslim, Libâs, 106; Ebu Dâvûd, Hudûd, 40; Tirmizî, Cihâd, 30; İbn Mâce, Nikâh, 3.

40 Buhârî, İmân, 21; Müslim, Fiten, 15.

41 İbn Mâce, Ahkâm, 17; Muvatta, Akdiye, 26; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 55, H.no:2865.

42 Bkz. el-Lecnetü’l-dâime li’l-buhûsi’l-’ilmiyye ve’l-iftâ, *Fetâvâ’l-lecneti’l-dâime*, Riâsetü İdâratü’l-buhûsu’l-’ilmiyye ve’l-iftâ, Riyad tsz., XV, 199; Muhammed b. İbrahim b. Abdullatif, *Fetâvâ ve Resâil*, Matbaatü’l-hükûme, Mekke 1399/1979, VIII, 131.

43 Faysal el-Bu’dânî, “*et-Tervih ‘ani’n-nefs fi’l-İslâm: Mefâhîm ve davâbıt*”, Mecelletü’l-Beyân, 1989, s: 90, s.25.

44 Mv.F. *el-Mevsû’atü’l-fıkhîyye*, Kuveyt, 1404-1427/1983-2006, XXIV, 127.

tedirler.⁴⁵ Bu meselenin icthadi olmaktan çok nas ile belirlenen bağlayıcı bir hüküm ihtiva ettiği söylenebilir. Zira kaynaklarda hayvanların birbirine kırskırtılmasını açıkça yasaklayan hadisler bulunmaktadır.⁴⁶

E. Spor Karşılaşmalarında Ödül ve Bahis

Doğumundan ölümüne kadar her tür insan faaliyeti İslam fikhinin ilgi sahasına girmektedir. İslam'ın verdiği terbiye doğrultusunda insanın dünyaya geliş gayesini Yüce Yaratan'ı tanımak ve ona kulluk etmek olarak değerlendirilen fakihler beşerî faaliyetleri bu çerçevede nitelendirmeyi adeta prensip edinmişlerdir. Kulluk ekseninde dönen dünya algısı bu gayenin dışına çıkan her tür eyleme karşı tepkili olma halini doğurmuştur. Konuya sözü edilen algıyla bakan fukaha, ilk bakışta kumar ve gönül eğlendirmekten başka faydası olmadığı düşünülen ödüllü spor karşılaşmaları için, askerî manevra kabiliyetini geliştirmek ve düşmana korku vermek gibi kutsal gayelere vesile olması itibarıyla “asla aykırı olarak caizdir” hükmünü vermektedirler.⁴⁷

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadîste “*Pabuç, toynak ve temren dışındaki bir şeyle ödüllü yarışma yapılamaz.*”⁴⁸ buyrulmuştur. Burada pabuç ile kastedilen deve ve katır, toynak ile kastedilen attır. Temren ise okun demir kısmıdır.⁴⁹ Hadîs, ödül karşılığı yapılan yarışmaların caiz olduğuna delil olarak öne sürülmektedir. Üstelik bir görüşe göre burada at, deve ve ok yerine

45 Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 141; Sedhân, Abdullâh b. Nâsır, “*et-Terfih fi'l-'asri'n-nebevi'*”, *Mecelletül-buhûsi'l-İslâmiyye*, byy. tsz., LX, 232; Mv.F. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XXXV, 268.

46 Ebu Dâvûd, Cihâd, 56; Tirmizî, Cihâd, 30; Beyhakî, *es-Sünenül-kübrâ*, X, 38, H.no:19782.

47 Şîrâzî, Ebu İshâk İbrâhîm b. Âli, *el-Mühezzeb fi fikhi'l-İmâmiş-Şâfi'*, Beyrut tsz., II, 275; Semarkandî, Alâuddîn Muhammed b. Abdulhamîd, *Tuhfetül-fukahâ*, Beyrut 1405/1984, III, 347; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni fi fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Kâhire 1388/1968, IX, 466; Zeylâ'i, Ebu Muhammed Abdullâh b. Yûsuf, *Tebynü'l-hakâik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, Kâhire 1313/1895, VI, 227; Trablusî, *Mevâhibü'l-celil li şerhi Muhtasari'l-Halil*, by. 1423/2003, III, 390; Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît fi'l-mezheb*, Kâhire 1417/1996, VII, 173. Hanefî öğretide ödül karşılığı yarışmanın doğurduğu zararlı sonuçlar sebebiyle kıyasen caiz olmadığı halde “*istihsânen*” meşru olduğu söylenmiştir. İbn Mâze, Ebu'l-Me'âlî Burhânuddîn Mahmûd b. Ahmed el-Buhârî, *el-Muhitü'l-burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, Beyrut 1424/2004, V, 324; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Babru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, by. ts., VIII, 554; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz, *Reddü'l-muhtâr 'alê'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut 1415/1995, VI, 403-403.

48 Ebu Dâvûd, Cihâd, 67; Tirmizî, Cihâd, 22; Nesâî, Hayl, 13; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XII, 453, H.no:7482; İbn Hibbân, *es-Sahîb*, X, 543, H.no:4689.

49 Azimâbâdî, Muhammed Şemsül'hak Ebu't-Tayyib, *Avnül-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, Beyrut 1415/1994, VII, 173.

babuç, toynak ve temren kelimelerinin kullanılması manayı genelleştirmeye ve benzer şeyler hakkında aynı hükmü vermeye elverişli hale getirmek içindir.⁵⁰ Bu açıdan bakıldığında hadîsteki ifade şekli dikkat çekicidir.

Bu noktada ödüllü spor karşılaşmaları ile ilgili birkaç önemli hususa temas edilmelidir. Bunların ilki üzerine maddi bir menfaat konularak yapılan spor bahislerinin vasıf olarak nasıl bir akit olduğu, daha açık bir ifadeyle böyle bir akdin bağlayıcı olup olmadığı tartışmasıdır. Bu konudaki ihtilaf⁵¹ bu tür akitlerin *icâreye* (kira sözleşmesine) mi yoksa *ceâleye* (ödül sözleşmesine) mi benzediğine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İcâreye benzeten hukukçular spor bahislerini bağlayıcı (lâzım) görmekte, ceâleye benzetenler ise bağlayıcı olmadığını (gayr-i lâzım) söylemektedirler.⁵² Hukuki netice olarak ise icâreye benzetilmesi halinde akit tamam olduktan sonra hiçbir şekilde feshedilemez. Fakat ceâleye benzetilirse yarışma başlamadan önce her iki taraf da sözleşmeyi feshedebilir. Yarışma başladıktan sonra ise rakipler içinden yenilen taraf yapılmış olan bu sözleşmeden vazgeçemez.⁵³ Bazı Şâfiî kaynaklarda⁵⁴, Ebu Hanîfe'nin ödüllü yarış akdinin batıl olduğunu söylediğine dair bir rivayet bulunsa da Hanefî mezhebi fıkıh eserlerinde yaptığımız araştırmada böyle bir bilginin kaynağına rastlanılmamıştır.

Spor müsabakalarında koyulan ödüller konusundaki ikinci mesele akdin taraflarıyla ilgilidir. Ödül eğer iki yarışmacıdan birisi tarafından koyulmuşsa ve diğer tarafın yarışmayı kazanırsa ödül alacağı fakat kaybederse hiçbir şey vermeyeceği şartıyla düzenlenmişse cumhura göre bu caizdir.⁵⁵ Her iki tarafın ortaya koyduğu ve sadece galip tarafın aldığı ödül ise kumar olarak

50 Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, VI, 168.

51 Mâlikilere göre müsâkaba akdi lazım bir akitir. Onlara göre icâre akdinde ücret olabilen her şey yarışmada da ödül olabilir. Ğirnâtî, Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halil*, by. 1416/1995, IV, 609. Hanbelîler ödüllü yarışmayı ceale akdine benzeterek gayr-i lazım görmektedir. İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir 'alâ metni'l-Mukni'*, by. tsz., IV, 62. Hanefî fakihlerin bu konuda açık bir ifadesi olmamasına rağmen Ebu Hanîfe'ye bu tür bir akdin caiz (gayr-i lâzım) olduğu görüşü isnat edilmektedir. Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 468. İbn Kayyim, müsâbaka akdini icâre ve ceâleden ayrı müstakil bir akit olarak görmektedir. İbn Kayyim, *el-Fürûsiyye*, s.325.

52 Şirâzî, *el-Mühezzeb*, II, 275; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 506.

53 Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 129.

54 Bkz. Cüveynî, Ebu'l-Me'âlî Abdulmelik b. Abdullâh, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, Dâru'l-Minhâc, by. 1427/2007, XVIII, 229; Gazzâlî, *el-Vasît*, VII, 173.

55 Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed, *el-İknâ' fi fikhîş-Şâfiî*, by. tsz., s.186; Gazzâlî, *el-Vasît*, VII, 173; Semarkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, III, 348; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 129.

değerlendirilmektedir.⁵⁶ Çift taraflı böyle bir bahisleşmede ödülün caiz hale gelmesi için “*muhallil*”⁵⁷ ismi verilen üçüncü bir rakibin varlığı şart koşulmuştur. Yarışmanın düzenlendiği mahallin mülki amiri gibi üçüncü bir kişi tarafından koyulması halinde ise ihtilafsız caizdir.⁵⁸

Diğer bir mesele de bahis akdinin konusu, yani müsabakanın ne tür yarışmalarda caiz olduğu tartışmasıdır. Hanefiler bahis üzere yapılan at, deve ve atıcılık yarışmalarına ilaveten katır, merkep ve koşu yarışını da caiz görmektedir.⁵⁹ İmam Mâlik⁶⁰, Şâfi⁶¹ ve Hanbelî hukukçular⁶² bu üç şeye tahsis etmekte, ödüllü koşu yarışını caiz görmemektedirler. Bahis üzere yapılan yüzme yarışmalarına, Şâfi mezhebine mensup bazı alimler hariç, cumhur ulema cevaz vermemektedir.⁶³ Ödülsüz müsabakanın caiz olduğunda ise mezhepler arasında fikir birliği bulunmaktadır. Tabiînin büyük alimlerinden

56 Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâik*, VI, 227; 'Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, Beyrut 1420/2000, XII, 254; Huraşî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Şerhu Muhtasari Halil*, Beyrut tsz., III, 155; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 471; Makdisî, Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, Kâhîre 1424/2003, s.292. Hanbelî fakih İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye ödülün her iki taraftan koyulması da dahil ödüllü yarışmaların her şeklini Müslümanların ahitlerine uymaları gerektiğini tavsiye eden nasları delil getirerek caiz kabul etmektedir. İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed, *Mecmû'ul-fetâvâ*, Medine 1416/1995, XXVIII, 22; İbn Kayyim, *el-Fürûsiyye*, s.171 vd.

- 57 **Muhallil**: Binicilik yarışlarında ortaya bahis koyan iki kişinin arasına hiçbir risk almadan giren üçüncü kişinin adıdır. Buna göre eğer yarışmada üçü de eşit kalırsa her kes koyduğu ödülü alır; üçüncü kişi (muhallil) hiçbir şey alamaz. İki kişi bu üçüncü kişiyi yenersen de durum aynıdır. Eğer üçüncü kişi (muhallil) diğer iki kişiyi yenersen her ikisinin koyduğu ödülü hak eder. İlk ikisinden birisi galip gelirse hem kendi koyduğu hem de diğer ikinci kişinin ödülünü alır, muhallilden hiçbir şey alamaz. Rakiplerden birisi muhallil ile beraber öteki rakibini geride bırakırsa galip olan taraf kendi koyduğu ödülü alır, diğer rakibinin ödülünü de muhallil ile aralarında yarı yarıya paylaşırlar. Hanefî, Şafî ve Hanbelilere göre bu şekilde yapılan bir müsakabaka caizdir. Mv.F., *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, XV, 81-82. Mâlik b. Enes, muhallili caiz görmez. İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Ğırnâtî, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, by. tsz., s.105; Nevevî, *el-Mecmû'*, 15/131.
- 58 Müzenî, İsmâil b. Yahyâ b. İsmâil, *el-Muhtasar* (el-Ümm'ün 8. cildi), Beyrut 1410/1990, VIII, 395; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, II, 275; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.105; Aynî, *el-Binâye*, XII, 254; Gazzâlî, *el-Vasît*, VII, 173.
- 59 Mevsilî, Ebu'l-Fadl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li talîli'l-Muhtâr*, Beyrut, 1426/2005, IV, 168; Ebu Hanife'nin ödüllü hiçbir yarış akdini batıl gördüğü şeklinde bir rivayet de bulunmaktadır. Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 131.
- 60 İbn Abdilber, Ebu Ömer Yüsuf , *el-Kâfi fî fikhi Ehli'l-Medîne*, Riyad, 1400/1980, I, 489.
- 61 Şâfi, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut 1410/1990, IV, 243; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 131.
- 62 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 467; Makdisî, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, s.291; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 131.
- 63 İbn Kayyim, *el-Fürûsiyye*, s.109.

Atâ b. Ebi Rabâh her şeyde ödüllü olarak yarışmayı caiz görmektedir.⁶⁴ Günümüz spor çeşitlerinden motorlu taşıt yarışları ile futbol, voleybol, basketbol, tenis gibi topla oynanan sporlarda yerel maçlar, ulusal veya uluslar arası turnuvalar düzenlenmesinde dinen bir sakınca görünmemektedir.⁶⁵ Konuya ilişkin sınırlandırıcı ve katî bir nas olmadığına göre, ödül konulup konulmadığına bakılmadan bedenî ve ruhî bakımdan toplum sağlığına olumlu yönde katkıda bulunan ve insandaki mücadele gücünü açığa çıkaran her tür sporun şiddet içermemek kaydıyla meşru olduğu kabul edilmelidir.⁶⁶

F. İslam Hukukunda Spor Karşılaşmaları İçin Koyulan Ahlaki ve Hukuki Sınırlamalar

Sportif aktiviteler için getirilmesi gereken ahlakî sınırlandırmalar hakkında özetle şunlar söylenebilir: Spor bireyin dinî ve dünyevî yükümlülüklerini aksatmasına neden olmamalıdır. Gündelik ve zarurî işlerini terk etmeye varacak derecede vakit israfına yol açmamalı, üyesi olduğu topluma manevî açıdan zarar vermemelidir. Kıyafet ve tesettür noktasında ise İslam'ın ruhsat verdiği sınırların dışına çıkılmamalıdır.⁶⁷ İçki, kumar, fuhuş gibi genel ahlak kurallarına uygun düşmeyen ve dinin haram kıldığı şeylerden arınmış olmalıdır.⁶⁸ Toplumsal kargaşa ve husumet gibi menfi tutumlara mahal vermemeli, kişi onur ve saygınlığını zedelememeli, insan hakları ihlal edilmemelidir. Bahis oyunları, kara para aklama, spor karşılaşmasının sonucunu değiştirmek için maddî veya manevî bir çıkar sağlamaya yönelik gizli anlaşmalar yapmak (şike)⁶⁹ gibi emeğe dayanmayan kazanç yollarına izin verilmemelidir. Siyasî

64 Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 131; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 466; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fikhiyye*, s.105; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-evtâr şerhu Müntekâ'l-abbâr min ebâdisi Seyyidi'l-abyâr*, Mısır 1413/1993, IV, 399; İbn Âbidin, *Reddül-muh-târ*, VI, 402.

65 *Abkâmü'l-müsâbakâti'l-mu'âsıra fi dav'i'l-fikhi'l-İslâmî*, (Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen Mecma'ul-fikhi'l-İslâmî 14. Dönem toplantı sunumlarından derleme), Haz. Muhammed Osman Şübeyr, Katar, 1424/2003, s.12.

66 *el-Müsâbakâti'l-mu'âsıra fi davi'l-fikhi'l-İslâmî*, (Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen Mecma'ul-fikhi'l-İslâmî 14. Dönem toplantı sunumlarından derleme), Haz. Muhammed Abdurrahîm ve Mahmûd Ahmed Ebu Leyl, Katar, 1424/2003, s.27.

67 *Abkâmü'l-müsâbakâti'l-mu'âsıra fi dav'i'l-fikhi'l-İslâmî*, s.9.

68 Bozkurt, Nebi, "Eğlence", *DİA*, X, 488.

69 Hz. Peygamber (s.a.s.), yarışmanın sonucunu değiştirmek için gizli anlaşma yapmak şöyle dursun rakiplerden birinin kesin olarak kazanacağı bilinen yarışmaları dahi kumar olarak nitelemektedir. Bir hadîs-i şerifte "Kim, atının diğer atları yeneceğini bildiği halde iki at arasına onlarla yarışması için bir üçüncü at daha katarsa kumar oynamış olur." buyrulmaktadır. Ebu Dâvûd, Cihâd, 69; İbn Mâce, Cihâd, 44; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsted*, XVI, 327, H.no:10556; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 527, H.no:33552; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 34, H.no:19770.

açıdan ise uluslararası güçlerin politik emellerine alet edilmemelidir.⁷⁰ Ayrıca başta gürültü şeklinde olmak üzere koku, atık, ışın, titreşim, duman, is, toz, buhar, ısı gibi diğer bazı müdahalelerle çevre kirliliğine sebep olunmamalıdır. Sporun, çevreye zarar vermeyecek veya en az zarar verecek şekilde önlem alınarak yapılması ve yaptırılması zorunludur. Bunların yanında, seyircilerin de çevre bilinci içerisinde hareket ederek karşılaşmaları izlemeleri, çevreye zarar verecek taşkınlıklardan kaçınmaları gerekmektedir. Bu konuda, sporu aktif olarak icra edenler ile onları organize eden kişi, kurum veya kuruluşlara büyük görevler düşmektedir.⁷¹

İslam hukukçuları yukarıda sayılan ahlaki sınırların yanı sıra bir yarış ahdinin sahîh olması için bazı şekli şartların bulunmasını da gerekli görmüşlerdir:⁷²

a. Yarışın başlangıç ve bitim noktası belirtilmelidir.⁷³ Bu yarışma, atıcılık sporlarıyla ilgili ise hedef, hedef ile atıcının arasındaki mesafe, ilk olarak kimin atacağı bilinmelidir.⁷⁴

b. Yarış eğer at veya deve yarışı ise bineğin vasıflarını belirtmek yeterli olmayıp bizzat kendisini belirtmek gerekir.⁷⁵

c. Verilecek ödül cins, miktar ve nitelik olarak belirtilmiş olmalıdır. Miktarı belli olmayan ödül karşılığında veya alkollü içecekler, domuz eti, murdar hayvan eti gibi hükmen ticarî değeri/mütekavim olmayan bir mal karşılığında yapılan yarış akdi geçerli değildir.⁷⁶

d. Yapılan yarışma okçuluk yarışı ise atıcının belirtilmesi gerekir. Atılacak okların veya yayın belirtilmesi şart değildir. Okun hedefte sabit kalması, düşmesi, delip geçmesi ve benzeri şekillerde isabet şeklinin önceden belirtilmesi şarttır.⁷⁷

70 Bkz. Şurfâ, *el-İsâbâtü'r-riyâdiyye*, s.35-56; Adam, Hüdaverdi, “*İslam, Barış ve Spor*”, Köprü, 2003 (Bahar), s:82, s. 96-104; Hafez Efzal İsmail, *İslam and Sport*, byy. tsz., s.66.

71 Petek, Hasan, “*Sportif Faaliyetlerden Kaynaklanan Çevre Kirliliği Sebebiyle Çevre Kanununa Göre Sorumluluk*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005, c: 7, sayı: 2, s. 215-216.

72 İslam hukukunda spor karşılaşmaları için koyulan ahlaki ve hukuki kurallar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Cezîrî, *el-Fıkhu 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, II, 46 vd.; Talhî, Ahmed Hâmid, *Abkâmü'l-müsâbakât fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Ümmü'l-Kurâ Ün. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mekke 1408/1988, s.190-211.

73 Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 243; Aynî, *el-Binâye*, XII, 254; Karâfi, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, *ez-Zahîra*, Beyrut 1415/1994, III, 465; Ğırnâtî, *at-Tâc ve'l-iklîl*, 4/610; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 136; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 472; Makdisî, *el-'Udde*, s.292.

74 Bkz. Talhî, *Abkâmü'l-müsâbakât*, s.190-211.

75 Karâfi, *ez-Zahîra*, III, 465; Ğırnâtî, *at-Tâc ve'l-iklîl*, IV, 611;

76 Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 243; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 136; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 469;

77 Ğırnâtî, *at-Tâc ve'l-iklîl*, IV, 610; Huraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, III, 155; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 474-475.

e. Rakiplerin her birinin diğerini geçmesi mümkün ve birbirine denk (mütekâfî/mütekâribetü'l-hâl) olmalıdır. İçlerinden birisinin galip geleceği kesin bir şekilde bilinmemelidir.⁷⁸

f. Yarış mesafesi yorulup güçten kesilmeksizin kat edilmesi mümkün olan bir mesafe olmalıdır.⁷⁹ Böyle bir şartın koyulmasıyla amaçlanan şey koşu yarışmasında koşucunun, binicilik yarışmasında ise hayvanın eziyet çekmemesidir.

g. Yarışlarda galibiyetin neye göre hükmedileceği konusu tartışma konusu olmuştur. Hanefîlere göre yarışmanın galibine develerde omuzları ile, atlarda ise boyunları ile karar verilir.⁸⁰ İmam Şâfi'ye göre de böyledir.⁸¹ Hanbelîlere göre ise atların boyun uzunluğu aynı ise başlarına göre, aynı değilse omuzlarına göredir. Develerde ise mutlak anlamda omuzlarına göredir.⁸² Malikî mezhebinde her ikisinde de kulak farkı esas alınmaktadır.⁸³

Görüldüğü gibi müctehidler, yaşadıkları çağın imkanları ölçüsünde atletizm, nişancılık, binicilik gibi tarihin her döneminde icra edilen yaygın sporlar için bir takım objektif kriterler koymaya çalışmışlardır. Bununla tam olarak yapmak istedikleri şey söz konusu yarışmalarda keyfiligi ortadan kaldırarak adil bir müsabaka zemini ortaya koymak, kumar ve şike gibi haksız kazanç yollarını engellemektir.

II. Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Spor Faaliyetleri

A. Cezai Sorumluluk (el-Mesûliyyetü'l-Cinâiyye) Kavramı

Cezai sorumluluk suçun işlenişi sırasında kişinin neleri, ne için yaptığını ve bu yaptıklarının sonuçlarının farkında olup olmamasını tanımlar. Klasik dönem fıkıh eserlerinde *cezai sorumluluk* terimi kullanılmamakla birlikte benzer bir anlama gelen “vücûbu'l-ukûbe” ve “damân” ifadeleriyle karşılanmaktadır. Modern dönem bazı ceza hukukçuları ise cezai sorumluluk için “tahammülü't-tebia” kelimesini kullanmayı tercih etmektedir.⁸⁴

78 Şâfi, *el-Ümm*, IV, 244; Zeyla'î, *Tebiyü'l-bakâik*, VI, 228; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, VIII, 554; Karâfi, *ez-Zahîra*, III, 465; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 135. Şâfîler merkep ile katırı birbirine denk görmüşlerdir. Şîrâzi, *el-Mühezzeb*, II, 275.

79 İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, VIII, 554; Nevevî, *el-Mecmû'*, XV, 136;

80 İbn Âbidîn, *Reddül-mubtâr*, VI, 403;

81 Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed, *el-Hâvi'l-kebir fi fıkhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi*, Beyrut, 1419/1999, XV, 196.

82 Ebu'n-Nücâ, Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ, *el-İknâ' fi fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Beyrut tsz., II, 324; Kelvezânî, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. Hasen, *el-Hidâye 'âlâ mezhebi'l-İmâm Ebi Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî*, byy., 1425/2004, s.304.

83 Trablusî, *Mevâhibu'l-Celîl*, 4/612. Mezhep içindeki başka bir görüşe göre yarışmanın galibi göğüs farkına bakılarak belirlenmektedir. a.y.

84 Hüseyin Tefkî Rızâ, *Ehliyyetü'l-ukûbe fi ş-şer'i'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûni'l-mukâran*, by. 1421/2000, s.265. Ayrıca bkz. Şurfa, *el-İsâbâtü'r-riyâdiyye*, s.101.

İslam hukukçularına göre cezai sorumluluk “Kişinin, anlamını ve doğuracağı neticeleri bilerek kendi rızasıyla işlediği cezayı mucip bir fiilin sonucuna katlanmasıdır.”⁸⁵ Medeni Hukuk’taki “Bir borç ilişkisinde borçlunun, alacaklıya karşı belli bir davranış biçiminde bulunmakla, yani üstlendiği (taahhüt ettiği) edimi yerine getirmekle yükümlü olması” şeklinde tanımlanan *hukuki sorumluluk* (el-mesûliyyetü’l-medeniyye) teriminin ceza hukukundaki karşılığıdır.

Kısaca cezai sorumluluk kelimesi kişinin yasak bir fiili işlemiş olması, özgür irade (isteme kabiliyetine) sahip olması, idrak (algılama) yeteneğine sahip olması şeklindeki üç niteliği aynı anda içine almaktadır.⁸⁶

İslam ceza hukukunda olduğu gibi modern ceza hukukunda da, cezanın, ancak failin eyleminden dolayı kınanabilmesi durumunda uygulanabilmesini ifade eden kusur ilkesi, *cezai sorumluluğun* temel taşlarından biridir.⁸⁷ Buna göre, bir kimsenin işlediği fiilden dolayı cezai sorumluluğunun bulunabilmesi için hareketi ile kanun tarafından cezalandırılan netice arasında maddi bir nedensellik bağının varlığı yetmemekte, ayrıca faille fiili arasında manevi bir bağın bulunması da gerekmektedir. Manevi unsur başlığı altında incelenen kusurluluk; failin, fiili ile olan sübjektif ilişkisidir. Buna göre kusur yeteneği (isnat kabiliyeti) doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan ayırabilme ve buna göre davranabilme yetisidir. Kusur da suç teşkil eden bir fiilin, isnat kabiliyetine sahip bulunan bir kimse tarafından bilerek ve isteyerek (kasten) veya en azından bilerek (taksirle) yapılmasıdır.⁸⁸

B. Genel Olarak Hukuka Uygunluk Nedenleri (Esbabü’t-Tebrîr/Esbâbü’l-İbâha)

Ceza hukuku düzeni, bir yandan bazı beşeri davranışların yapılmasına izin veren normlardan oluşurken, öte yandan belli bazı koşullarda o davranışların yapılmasını yasaklayan normlardan oluşmaktadır. Suç genel teorisinde bu normların suça ve bu suçun gerektirdiği cezai müeyyideye konu olabilmesi için kanuni unsur, maddi unsur, manevi unsur, hukuka aykırılık unsuru gibi bir takım unsurların bulunması öngörülmektedir. Bunlardan *tipiklik* olarak da adlandırılan *suçun kanuni unsuru*, işlenmiş bulunan bir fiilin ceza kanununda düzenlenen suç tanımına birebir uygun olmasıdır. Suçun kanuni unsurunun gerçekleşmesiyle birlikte *hukuka aykırılık* da gerçekleşmiştir. Bu bakımdan fiilin tipe uygunluğu, aynı zamanda hukuka aykırılığı

85 Üdeh, *et-Teşrî’u’l-cinâi’l-İslâmî*, I, 339.

86 Üdeh, *et-Teşrî’u’l-cinâi’l-İslâmî*, I, 340.

87 İçel, Kayıhan ve Süheyl donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku (Genel Kısım)*, İstanbul, 1999, I, 69.

88 Hakeri, Hakan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2008, s. 139, 151.

için de bir belirtidir. Ancak bazı özel nedenlerden dolayı hukuka aykırılık ve bunun sonucu olarak tipe uygun fiilin cezalandırılması ortadan kalkar. İşte cezai sorumluluğu kaldıran bu tür nedenlere hukuka uygunluk nedenleri denilmektedir.⁸⁹ Ceza hukukunda hukuka uygunluk nedenleri kısaca fiili suç olmaktan çıkararak haklılık sebepleridir.

Suç genel teorisinde hukuka uygunluk nedenleri, suçun hukuka aykırılık unsuru ile birlikte işlenen bir konudur. Bir fiilin hukuka aykırı olduğu hususundaki kesin hüküm ancak herhangi bir hukuka uygunluk nedeninin somut olayda mevcut olmaması halinde verilebilir. Dolayısıyla suçun unsurlarından hukuka aykırılık unsuru daha açık bir şekilde “hukuka uygunluk nedeninin bulunmaması unsuru” olarak ifade edilmektedir. Bir hareketi uygun gören veya emreden başka bir hukuk kuralının mevcudiyeti halinde, fiili suç olmaktan çıkararak haklılık sebebi vardır, denilir.⁹⁰

Hukuka uygunluk nedenleri; özel hukuka uygunluk nedenleri, genel hukuka uygunluk nedenleri olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Özel hukuka uygunluk nedenleri savunma dokunulmazlığı (TCK md. 128), milletvekili sorumsuzluğu (Anayasa md. 83) gibi sadece bazı suçlar veya bazı durumlar için öngörülmüş bulunan hukuka uygunluk nedenleridir. Genel hukuka uygunluk nedenleri ise, Türk Ceza Kanunu'nun 24, 25, 26. maddelerinde öngörülmüş olan nedenlerdir. Bunlar bünyesine uygun olmak kaydı ile her suç için söz konusu olabilen aşağıdaki nedenlerdir:

1. Yasa Emrinin Yerine Getirilmesi (Kanun Hükümünü İcra)

TCK 24/1. madde “Kanun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez.” demektedir. Ölüm cezasını yerine getiren cellat, başkasının onuruna dokunan bir beyanda bulunan tanık, zanlıyı yakalayan, tutan veya kanunun emrine uyararak silah kullanan kolluk görevlisi kanunun hükmünü yerine getirmektedirler. Dolayısıyla bu kişilerin fiilleri hukuka uygundur ve bir suç oluşturmamaktadır. Burada ifadesini bulan kanun kelimesinin kapsamına tüm düzenlemeler, kanunlar, tüzük, karar ve yönetmelikler girmektedir.⁹¹

Yasa hükmünün yerine getirilmesinin bir hukuka uygunluk nedeni sayılması doğaldır. Çünkü toplum üyelerine bir yandan yasanın kurduğu düzene uymak görevi yüklenirken, öbür yandan yasa hükmünü yerine getiren ceza tehdidi ile karşı karşıya bırakmak mantık ve hakkaniyet kurallarına aykırı düşer.⁹²

89 Öztürk, Bahri v.dğr., *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, Ankara, 2001, s.154.

90 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 233-234.

91 Soyaslan, Doğan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, 1998, s.399-400. Krş. Üdeh, *et-Teşri'ül-cinâi'l-İslâmî*, s.406 vd.

92 Alacaktan, Uğur, *Suçun Unsurları*, Ankara, 1975, s.101.

2. Yetkili Merciiin Emrinin Yerine Getirilmesi

Yürütme erkinin esası emirdir. Emirsiz bir yürütme erkinin tasavvuru mümkün değildir. Emir amirin memura yönelttiği bir irade açıklamasıdır. Emri alan memurun emri yerine getirmesi zorunludur. Kanun “Yetkili bir merciden verilip, yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan bir emri uygulayan sorumlu olmaz.” demektedir (TCK md. 24/2). Anayasa’nın 137. maddesine göre de, kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri yönetmelik, tüzük, kanun veya anayasa hükümlerine aykırı görürse yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir; ancak üstü emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir; bu halde emri yerine getiren sorumlu olmaz.⁹³

3. Meşru Savunma

Hukuk esasen haksızlığı yenmek, adaletsizliği, saldırıları yasaklamak amacını güder. Hukuku korumak, haksızlığı yenmek için savaşı kimsenin hareketini hiçbir hukuk düzeni hukuka aykırı olarak kabul edemez. Dolayısıyla meşru savunma halinde işlenen fiil hukuka uygundur ve bu sebeple faile ceza verilmez.⁹⁴

Meşru savunma, hukuka uygunluk nedenlerinin en eskisidir ve bugün meşru savunmaya yer vermeyen yasa yoktur. Meşru savunmanın bir hukuka uygunluk nedeni sayılması, hukuk düzeni tarafından tanınmış olan hakkını haksız bir saldırıya karşı savunulması halinde yapılacak bir hareketin toplum ve insanlık bakımından zararlı sayılmayacağı düşüncesine dayanır.⁹⁵

TCK 25/1’e göre “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

4. Zorunluluk (İztırar, Zaruret) Hali

Zorunluluk hallerinde fiilden dolayı failin cezalandırılmama nedeni, doğasından ötürü insanın naifliği, dayanıksızlığı, kırılabilirliği düşüncesine bağlanmak istemiştir. Bazılarına göre ise kanunda ıztırar halinin bir hukuka uygunluk nedeni sayılmasının en önemli nedeni, her canlı tarafından tehlikeye gösterilen tabii tepkidir.⁹⁶

TCK 25/2’de “Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunma-

93 Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.157.

94 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.241.

95 Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, s.106.

96 Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.171.

yan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” denilmektedir.

Bir fiilin ıztırrar hali içinde mütalaa edilmesi için ağır ve muhakkak bir tehlikenin bulunması, tehlikenin hayata yönelik olması, tehlikeye bilerek sebebiyet verilmemesi, tehlikeye karşı koyma yükümlüğünün bulunmaması⁹⁷, başka türlü korunma olanağının bulunmaması, tehlike ile korunma arasında oran bulunması gerekir.⁹⁸

5. Mağdurun Rızası

Mağdurun kendisine karşı işlenen suçu onaylaması durumuna *mağdurun rızası* denir. Şayet bu rıza, mağdurun, üzerinde mutlak surette tasarruf edebildiği bir hakla ilgili ise hukuka uygunluk nedeni teşkil etmektedir. Hukuk düzeni mağdurun açıklamalarına bazı hukuki sonuçlar bağladığına göre, mağdurun rızası bir hukuki işlem sayılır.⁹⁹

Rıza beyanı açık veya örtülü (zımni), yazılı veya sözlü olabilir; ancak açıklama mutlaka suçtan önce veya suçun icra hareketlerinin yapılması sırasında olmalıdır. Suç işlendikten sonra beyan edilen rıza geçerli olmaz.¹⁰⁰ Mağdurun razı olduğu, hal ve durumundan anlaşıldığı takdirde, fiilin işlenmesine engel olmaması, ses çıkarmaması da zımni bir rızanın varlığına yorumlanır.¹⁰¹

Mağdurun rızasının bir hukuka uygunluk sebebi oluşturabilmesi için, rızanın verildiği konu üzerinde, hak sahibinin serbestçe tasarruf hakkını haiz olması ve tasarrufun kanuna, adaba ve ahlaka aykırı bir şekilde yapılmamış bulunması gereklidir.¹⁰²

Bireyin tasarruf yetkisinin bulunmadığı haklar kısaca şunlardır: Mağdurun birey olmayan ve doğrudan doğruya *devlete ait* bir yararı ihlal eden suçlar hakkında bireyin rızasının değeri yoktur. *Yaşama hakkı* üzerinde kişi kural olarak tasarruf edebilir. Ne var ki, bu yetkisini başkasına devredemez, başkası

97 Bir asker, savaş sırasında düşmanın saldırısından korkup kaçarsa ıztırrar halinin bulunduğunu ileri süremez; zira askerlik böyle bir tehlikeye karşı koymak için vardır. Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.173.

98 Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.172-174.

99 Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.185.

100 Örneğin birinin bahçesinde bulunan çeşmeden su içmek, misafir gidilen evde sehpa üzerinde bulunan çikolatadan yemek hırsızlık teşkil etmez. Örtürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.189.

101 Erdem, Faruk, “*Ceza Hukukunda Hakkın Kullanılması*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1990, c: 41, s:1, s.13.

102 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.265.

aracılığıyla kullanamaz. Günümüz hukuk sistemlerinde *aile* düzenine karşı işlenen ve özellikle zina suçunda rızanın önem ve değeri tartışılmaktadır.¹⁰³ *Şeref ve haysiyet* hakları üzerinde rıza geçersizdir. Herkes onurlu bir şekilde yaşamak hakkına sahiptir ve bu hakkından kimse vazgeçemez (MK md. 23).

Kişinin *vücut bütünlüğü* ile ilgili haklar üzerindeki tasarruf yetkisi rızanın etkinlik sınırları dışındadır; vücut tamlığının bozulması konusunda mağdurun rızası geçersizdir. Rıza ile de olsa bir kimsenin kolunun veya bacağına kesilmesi suç teşkil eder. Kişi, kendisinden toplumun, devlet ve ailesinin beklediği görev ve fonksiyonları yerine getirecek fiziki organların aksaklığına rıza gösteremez.¹⁰⁴

6. Hakkın Kullanılması

Kişinin hakkını kullanması hukuka uygunluk sebebidir. Hukuk düzeni bazen bir şahsa yetki verir ve hak tanıır. Bu halde hak sahibinin menfaatlerine diğerleri karşısında üstünlük tanınmıştır. Öte yandan bir fiil aynı zamanda hem yasaklanamaz hem de o fiile izin verilemez.¹⁰⁵

Bir hakkın icrasına ilişkin önemli haller iş, meslek, sanat veya bilim faaliyetinin icrası, aile disiplini ve spor faaliyetleridir.

a. Bir İş, Meslek, Sanat veya Bilim Faaliyetinin İcrası

aa. Ticari veya Sınai Faaliyette Bulunma Hakkının İcrası

Ticaret müesseselerinin ve özellikle bankaların kredi verecekleri kimse hakkında araştırmalar yapması, kişisel verilerin toplanması (Bkz. TCK md. 135), kendisi ile ilgili bilgi toplanan kimse hakkında sözcümlü itibarının bulunmadığının söylenmesi¹⁰⁶ sövme suçu teşkil etmeyeceği gibi, bu bilgilerin bankanın ortak olduğu sınai ve ticari kuruluşlara bildirilmesi ticari sırrın ifşası suçuna vücut vermez.¹⁰⁷

ab. Hekimlik Mesleğinin İcrası

Hekim, mesleğinin kurallarına uyduğunda, mesleğini icra ettiği esnada meydana gelen ölüm ve sakatlıklardan sorumlu değildir. Tıp mesleğinin kurallarına uygun olarak uygulanması, hukuken korunan bir değer veya menfaatin ihlaline vücut vermediğinden hukuka uygunluk nedenidir ve hekimin davranışı her hangi bir suç oluşturmaz. Hekim sıfatını kazananların bu mesleği icra etmeleri en tabii haklarıdır. Örneğin ameliyat sırasında

103 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.166-167.

104 Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.392.

105 Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.385.

106 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.259.

107 Öztürk, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, s.181.

hastanın karın boşluğunu açan cerrah yaralama suçunu işlemiş olmaz. Hekimlik mesleğinin hukuka uygunluk nedeni oluşturabilmesi için her şeyden önce bu mesleğin yetkili bir kimse tarafından icra edilmesi, tıbbi müdahale konusunda tıbbi veya sosyal bir zorunluluk (endikasyon) bulunması, hastanın bilgilendirilmesi ve rızasının alınması ve son olarak da hekimin tedavi amacıyla ve tıp meslek ve sanatının gerektirdiği şekilde hareket etmesi ve mesleki bir hata yapmaması gerekir. Hekimin mesleğin kurallarına aykırı olarak yaptığı cerrahi müdahale veya uyguladığı tedavi hukuka aykırıdır ve hekim açısından taksirle yaralama veya taksirle öldürme suçlarını oluşturabilir (TCK md. 89, 85).¹⁰⁸

ac. Gazetecilik Mesleğinin İcrası

Gazeteciler, ülke içinde ve dışında meydana gelen olayları haber verme haklarını kullanmaktadırlar. Bunlar haber verme haklarını kullanırlarken okuyucu da öğrenme ve bilgilene hakkını kullanmaktadır. Gazeteler objektif olarak haber verdiklerinde veya yaptıkları eleştirilerde bazen başkalarının onurlarını kırabilirler. Mesela adli ve idari faaliyetler hakkında vermiş oldukları haberler, yapmış oldukları politik, bilimsel ve sportif eleştiriler başkalarının haysiyet ve şöhretine zarar verebilir. Eğer haber veya eleştiri sadece konuyu eleştiriyorsa ve haberin verilme şekli kendi başına müteceviz, haysiyet kırıcı değilse faili cezalandırılmaz.¹⁰⁹ Diğer bütün hukuka uygunluk sebeplerinde olduğu gibi burada da, hakkın sınırları içinde kullanılması ve kötüye kullanılmaması gerekir; aksi takdirde böyle bir hakkın icrası hukuka uygunluk sebebi teşkil etmez. Bu nedenledir ki haberin uydurulmuş olması, veya doğru olsa bile haberin özel bir amaçla yayınlanması ve bu yüzden bir kimsenin şeref ve saygınlığının zarara uğramış olması halinde hakaret (TCK md.125) ve iftira suçu (TCK md.267) işlenmiş olur.¹¹⁰

b. Aile Disiplini

Anne ve baba çocuklarını eğitmek terbiye etmek hakkına sahiptirler. Bu amaçla çocuklar üzerinde müessir fiil, hürriyeti sınırlama, hakaret ve sövme gibi fiiller icra ederler. Bunlar terbiye etmek amacıyla yapıldığı için suç teşkil etmezler. Ancak terbiye yetkisinin suistimali suç teşkil eder. Anne babanın terbiye etme hakkı üçüncü kişilere nakledilebilir. Bunlar da öğretmenler veya eğitimcilerdir.¹¹¹

108 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.261-262.

109 Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.387.

110 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.260.

111 Soyaslan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.387.

c. Spor Faaliyetleri

İki kimsenin birbirleriyle yumruklaşmaları, yaralama suçunu oluşturur. Keza bir kimsenin ayağına tekme atmak da suçtur. Bununla beraber bu iki kimsenin ring adı verilen bir yerde, birbirlerine yumruk vurmaları cezalandırılmamakta, futbolcuların attıkları tekmeden dolayı cezalandırılmaları da söz konusu olmamaktadır. Bunun arkasında yatan neden, bu faaliyetlerin spor amacıyla yapılmalarıdır. Bazı spor türlerinde şiddetin varlığı kabul edilmektedir. Tarafların kurallara uygun olarak bu faaliyetleri yapmaları halinde, hareketleri hukuka uygundur. Örneğin "futbol oynadıkları sırada kafalarının birbirine çarpması neticesinde ölüme sebebiyet halinde" taksirle öldürme suçunun unsuru oluşmamaktadır.¹¹²

Günümüze kadar dünyadaki hukuk sistemleri, sporu ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran bir haklılık gerekçesi olarak kabul edip etmeme noktasında farklı tavırlar sergilemiştir. Bazı ülkeler spor faaliyetlerini hukuka uygunluk nedeni görürken bazıları spor esnasında meydana gelen darbe ve yaralanmaları suç olarak değerlendirmektedir. Örneğin İngiltere, İtalya ve Almanya'da hakim olan uygulamaya göre belli şartları taşıması koşuluyla sportif aktivitelerde ortaya çıkan yaralanmalar cezai sorumluluk kapsamından çıkarılmaktadır. Buna karşın Amerika'nın bazı eyaletleri ile Belçika'da bu tür müessir fiilleri irtikap edenler ceza yargıçlarınınca suçlu bulunmaktadır.¹¹³

Ülkemizde spor faaliyetlerini düzenleyen ve bunlara müsaade eden kanun 3289 sayılı ve 21.05.1986 tarihli *Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*'dur. 28.04.2004 tarih ve 5149 Sayılı *Spor Müsabakalarında Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun* da müsabaka esnasında veya sonrasında huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığı ve kamu düzeninin sağlanmasına yönelik olarak alınacak önlemler ve uygulanacak yaptırımlarla ilgili usul ve esasları düzenlemektedir.

C. İslam Hukukuna Göre Spor Faaliyetlerinde Cezai Sorumluluğu Ortadan Kaldıran Etken

Spor yaralanmalarına¹¹⁴ ilişkin ceza sorumluluğunu ortadan kaldıran etkenin ne olduğu konusunda kanun yorumcuları arasında görüş ayrılığı bu-

112 Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.258.

113 Üdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 454.

114 Spor yaralanmaları terimi, vücudun tamamının veya bir bölgesinin, normalden fazla bir kuvvetle karşılaşması sonucunda, dayanıklılık sınırlarının aşılmasıyla ortaya çıkan durumları kapsar ve yaş ve cinsiyete bakılmaksızın meydana gelen istenmeyen bir durumdur. Yapılan sportif faaliyetler hangi alanda olursa olsun profesyonelliğe geçiş dönemine kadar sporcunun yaralanma riski yüksektir. Hatta profesyonel dönemde de sporcu yaralanma ile karşı karşıyadır. Sakallı, Fatih Mehmet Han, "*Sporla Sporcuların*

lunmaktadır. Suç işleme kastının bulunmaması, mağdurun rızası¹¹⁵, hakkın kullanılması bu teorilerden bazılarıdır.¹¹⁶

Ceza hukuku alanında önemli eserler vermiş olan Mısırlı hukukçu Abdulkâdir el-Ûdeh (v.1954) bu teorilerden en doğru olanın “hakkın kullanılması” olduğunu söylemektedir. Ancak o, İslam’ın sporu bir hak olmaktan çok bir görev kabul etmesini delil göstererek spor faaliyetlerinde ceza sorumluluğunu kaldıran şeyin hakkın kullanılması değil *yasa emrinin yerine getirilmesi* (edâu’l-vâcib) olduğunu söylemektedir.¹¹⁷

Tabii olarak bir hukuk düzeninde, bir faaliyetten hukuka uygunluk nedeninin bulunduğu gerekçesiyle cezai sorumluluğun kaldırılması, aynı hukuk düzeninin söz konusu faaliyeti yasal kabul etmesine bağlıdır. Dolayısıyla İslam hukukçuları tarafından meşru görülmeyen, doğrudan insan yüzü ve bedenine şiddet uygulamayı esas alan sporlarda bir hukuka uygunluk nedeninin varlığı düşünülemez. Bu müsabakalarda meydana gelen sakatlanmalarla ilgili olarak cezai sorumluluğu ortadan kaldıran etkenin ne olduğu sorusunun cevabı bizce *mağdurun rızası* (eserü’l-izn/rıza’l-mecna aleyh fi’l-cinâyât) başlığı altında aranmalıdır.

Doktrinde kasten adam öldürme cürümünde suç öncesi verilen rızanın/iznin cezayı düşürmekteki rolü konusunda ana olarak üç farklı görüş bulunmaktadır:¹¹⁸

a. Kısas da dahil olmak üzere, adam öldürme suçu için öngörülen bütün cezaların, şartları tahakkuk ettiğinde verilmesi gerekir. Mâlikî mezhebinin meşhur görüşü bu olmakla birlikte¹¹⁹, Hanefiler’den Züfer’in¹²⁰ görüşü de bu yöndedir. Bu grupta yer alan hukukçuların düşüncesine göre kişinin başkası tarafından öldürülmesine rıza göstermesi dinin yasakladığı bir şeye izin vermesi demektir ki bu da bir nevi haramı helalleştirme girişimidir. Yaşam

Yaralanması ve Risk Faktörleri”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2008, cilt: 3, s: 7, s.144, 151. Künt travma (basit çarpma, burkulma), Bağ zedelenmesi veya yırtılması, luksasyon (çıkıklar), fraktür (kırıklar) sporun neden olduğu belli başlı yaralanma çeşitleridir. <http://www.sporhocam.com/saglik/sporyaralanmalari.html>

115 İtalyan temyiz mahkemesinde şiddet kullanarak oynanan sporda, rızanın cezayı kaldırdığı kararı verilmiştir. Erdem, “*Ceza Hukukunda Hakkın Kullanılması*”, s.11.

116 Ûdeh, *et-Teşrî’u’l-cinâi’l-İslâmî*, I, 454-455.

117 Ûdeh, *et-Teşrî’u’l-cinâi’l-İslâmî*, I, 455.

118 Bkz. Ebu Zehra, Muhammed, *el-Cerime*, Kahire tsz., s.389; a.mlf., *el-Ukübe*, Kahire tsz., s.379 vd.; ‘Abbûd es-Sirâc, *et-Teşrî’u’l-cezâi’l-mukâran*, s.259-260; Dağcı, *Şamil, İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara, 1999, s.106-107.

119 Derdîr, Ebu’l-Berakât Sîdî Ahmed, *eş-Şerhu’l-kebir*, Beyrut tsz., IV, 240; Huraşi, *Şerhu Muhtasari Halil*, VIII, 5.

120 Kâsânî, Alâaddîn Ebu Bekr b. Mes’ûd (v.587/1191), *Bedâi’us-sanâi’ fi tertibiş-şerâi’*, Beyrut, 1406/1986, VII, 180.

hakkı konusundaki izin, hükümsüz bir ifade beyanıdır ve üçüncü kişiye bu hak çerçevesinde verilen izinle kişinin kendi canı konusunda başkasına verdiği izin arasında fark yoktur.

b. Kişinin yaşam hakkını ihlal eden suçlarda, mağdurun rızası sadece *kıyası* düşürmekte; diyeti düşürmemektedir. Bu görüşü destekleyen fakihlere göre izin sadece kıyası düşüren bir şüphe; diyeti düşürme konusunda ise etkisi yoktur. Zira hayatın dokunulmazlığı hakkı, izin ile düşmeyen bir haktır. Bu durumda kıyas, şüphenin varlığı gerekçesiyle düşse de diyet cezası ölenin akrabaları lehine sabit kalmalıdır. Nitekim hata (taksirli) ve şibh-i amd (kasıt-taksir kombinasyonu) yoluyla işlenen adam öldürme suçlarında diyet cezası düşmemektedir. Beden bütünlüğüne yönelik bütün suçlarda bu iki cezadan birisinin bulunması bu kanıyı destekler niteliktedir. Şâfi hukukçuların bir görüşü¹²¹, Ebu Hanîfe'den nakledilen iki görüşten birisi bu şekildedir.¹²²

c. Mağdurun suç öncesi verdiği izin hem *kıyası* hem de *diyeti* düşürür. İslam hukukçuları bu durumu literatürde “kanı hederdir” şeklinde ifade etmektedir. Bedenî cezayı (kıyas) düşürmesi, verilen iznin “şüphe” olarak değerlendirilmesiyle açıklanmaktadır. Bilindiği üzere ceza muhakemesinde şüphe sanık lehine yorumlanmaktadır.¹²³ Mali cezanın (diyet) düşmesine gelince, kişinin malında tasarruf yetkisinin başlangıçtan itibaren bulunmasıyla, suç öncesinde de böyle bir tasarruf hakkının bulunduğu hükmedilmekte, yani mağdur kişi lehine tahakkuk edecek olan mali yükümlülükten karşı tarafı kendi rızasıyla düşürdüğü kabul edilmektedir. Ebu Yûsuf¹²⁴, Ahmed b. Hanbel¹²⁵, kendisinden nakledilen iki rivayetten diğere göre Ebu Hanîfe bu görüşü savunmaktadır.¹²⁶ Şâfîilerin iki görüşünden kuvvetli olanı bu

121 Nevevî, Ebu Zekeriyâ Muhammed b. Şeref, *el-Minhâc*, by. ts., s.278; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, V, 286.

122 Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd, *el-Înâye 'ale'l-Hidâye*, by. tsz., VIII, 191. Hanefî mezhebinde zâhiru'r-rivâye olan kavil bu şekildedir. Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, III, 102.

123 İlgili hadisler için bkz. Tirmizî, *Hudûd*, 2; İbn Mâce, *Hudûd*, 5; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 57, H.no:15922; Abdurrezzak, *el-Musannef*, X, 166, H.no:18698; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, V, 512, H.no:28502; Ebu Nuaym el-İsbahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, V, 311.

124 Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl, *el-Mebsûr*, Beyrut, 1414/1993, XXIV, 91.

125 Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn, *Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-iknâ'*, by. tsz., V, 518.

126 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, III, 102. İbn Âbidîn (v.1252/1836), Ebu Hanîfe'den bu konuda gelen iki rivayetten en sahihinin bu kavil olduğunu iddia etmektedir. İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, VIII, 377.

olmakla birlikte¹²⁷ ve Mâlikîler'den Sehnûn'un da bu görüşte olduğu nakle-dilmektedir.¹²⁸

Görüldüğü gibi mağdurun rızasının cezayı düşürücü etkisi İslam hu-kukçularının geneli tarafından kabul edilmektedir. Burada göz ardı edilme-mesi gereken husus, söz konusu rızanın cezayı düşürdüğü halde suçun suç olma vasfını ortadan kaldırmadığıdır. Masum bir cana yapılan eziyet, bunu meşru hale getiren bir sebep olmaksızın caiz görülemez. İslam, kişinin kendi kanını dökmesini yasakladığı gibi başkasına bu konuda yetki vermesine de müsaade etmemektedir.¹²⁹

Katl suçunda olduğu gibi müessir fiil (el-Cinâye alâ mâ dâne'n-nefs) ve yaralama suçlarında da rızanın, hem fail hem de mağdurun manevi açı-dan sorumluluğuna etki etmediği noktasında fakihler arasında fikir birliği oluşmuştur. Olayın diyanet boyutu böyle olmakla birlikte hukuki açıdan, bu tür cürümlerde iznin, kısas, diyet ve erş gibi bütün cezaları düşüreceği-ni söylemişlerdir. Meşhur dört mezhebin konuya ilişkin fikirleri bu yönde-dir.¹³⁰ Onlara göre, yukarıda sayılan malî ve bedenî yükümlülüklerin lehine sonuçlanacağı taraf mağdur (mecna aleyh) olduğuna göre ve mağdurun da ta baştan bu hakkını kendi rızasıyla düşürdüğüne göre onun daha sonra her-hangi bir hak talebinde bulunması söz konusu olamaz.¹³¹ Hanefi hukukçular ise bu tür suçlara bir başka açıdan yaklaşarak aynı sonuca ulaşmaktadırlar. Onlara göre insanın sahip olduğu organlar eşya hükmündedir. Kendi ma-lının itlafına müsaade eden kişi malının tazminini isteyemediği gibi, vücut bütünlüğüne yönelik her hangi bir eyleme rıza gösteren kişi de failin ceza-landırılmasını isteyemez.¹³²

127 Nevevî, *el-Minhâc*, s.278; İbn Hacer el-Heytemî, Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, tsz., IV, 17.

128 Karâfi, *ez-Zahîra*, V, 422; Ğirnâti, *et-Tâc ve'l-iklîl*, VIII, 297.

129 Ebu Zehra, *el-Cerîme*, s.388; 'Abbûd es-Sirâc, *et-Teşrî'u'l-cezâi'l-mukâran*, s.258-259. Ayrıca bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 74. Fakihler bu tür suçlarda mağdurun rızası da olsa failin uhrevî sorumluluğunu düşünerek kefareti (iki ay kesintisiz oruç) gerek-li görmüşlerdir. Ramlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, 1404/1984, VII, 260.

130 Mervezî, Ebu Ya'kûb İshâk b. Mansûr, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râbüye*, Medine 2002/1423, VII, 3610; Serahsî, *el-Mebsût*, XXIV, 74, 91; Merġinânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Ebubekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, Beyrut tsz., III, 157; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, XVI, 291; Ramlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, VII, 261; Mâlikî mezhebindeki yaygın kanaate göre iznin etkili olması için mecna aleyhin ibrasının yaralama sonrasında da devam etmesi gerekir. Eğer devam etmezse kısas ve diyet gibi hükümler uygulanır. Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, IV, 240.

131 Ebu Zehra, *el-Cerîme*, s.389.

132 Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, VII, 236; Merġinânî, *el-Hidâye*, III, 157.

Şimdiye kadarki bilgiler, İslam hukukunda rızanın, kasten işlenen katil (adam öldürme) ve müessir fiil suçuna tesiri ile ilgiliydi. Rıza yoluyla işlenen şibh-i amd katilde¹³³ ise Ebu Hanîfe¹³⁴ ve bazı Şâfiî hukukçular¹³⁵, iznin, öldürme konusunda değil sadece yaralamakta verildiği gerekçesiyle diyet cezasını uygun görmektedirler. Ebu Yûsuf, Muhammed¹³⁶, Şâfiî mezhebinin kuvvetli görüşü¹³⁷ ve Ahmed b. Hanbel¹³⁸ ise fiil sonucunda oluşacak bütün sonuçlar için temelde bir iznin olmasından hareketle ne kısas ne de diyeti gerekli görmüşlerdir.¹³⁹

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız *adam öldürme ve yaralamalarda mağdurun rızasının etkisine* ilişkin ortaya çıkan ihtilafın temelinde yatan düşünceler şu şekilde açıklanabilir:¹⁴⁰

Adam öldürme ve yaralama olaylarında mağdur ve yakınlarının af hakları vardır ve bu tür cürümlerde aslî ceza kısas olmasına rağmen ceza muhakeme usulüne mahsus bir gerekçe ile (şüphe) bu ceza düşerek mali bir yaptırım olan diyet onun yerine geçebilmektedir. Diğer taraftan mağdur ve yakınlarının kısıstan vazgeçerek diyeti kabullenmeleri veya her ikisinden de feragat etmeleri mümkündür. Böyle bir durumda ise suçlu adli merciin gerekli görürse uygulayacağı tazir cezası hariç hiçbir cezai yaptırıma muhatap edilemez. Adam öldürme suçunda rızanın cezayı düşürücü etkisi hakkında ortaya çıkan söz konusu ihtilaf işte bu noktadan kaynağını almaktadır. Zira rızanın cezaya engel bir durum olduğunu kabul eden hukukçulara göre rıza mukaddem bir afır ve bu durum cezanın düşmesini gerektirir. Mağdurun rızasını cezalandırmaya engel görmeyenler ise rızayı af olarak değerlendirmemektedirler. Onlara göre affın mümkün olabilmesi için zamanlama olarak rızanın katil fiilinden önce meydana gelmiş olması şarttır. Mağdurun af hakkı ancak suçun teşekkülünden önce doğabilir. Katilden önce oluşan rıza ise yersizdir ve mağdur henüz sahip olmadığı bir hakkı zamanından önce kullanmaya kalkıştığı için beyhude (lağv, batıl) bir söz gibidir. Mağdurun

133 Elinin kesilmesine rıza gösteren bir adamın bu yarasının başka bir organa sıçraması veya ölümüne sebep olması durumu gibi.

134 Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI, 149; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, VII, 236-237.

135 Bkz. Nevevî, *el-Mecmû'*, XVIII, 397.

136 İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadir*, byy. tsz., X, 259.

137 Nevevî, *el-Mecmû'*, XVIII, 397.

138 İbnü'l-Müflih, İbrâhîm Muhammed b. Abdullah, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'*, Beyrut, 1418/1997, VII, 265.

139 Ebu Zehra, *el-Cerîme*, s.390. Krş. Mv.F., *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*, VI, 288. Mâlikî mezhebinin bu konuda doğrudan görüşüne rastlamadık.

140 Üdeh, *et-Teşri'u'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 383-384.

rızasıyla işlenen katilde ceza olarak diyeti öngörenler ise buradaki rıza unsurunu kısası düşüren bir şüphe olarak değerlendirmektedirler. Buna karşılık rızanın haddi düşürmede böyle bir etkisinin olmadığını savunan grup kısas cezasının uygulanması gerektiğini söylemektedir.

Yaralama vakalarına gelince, rızayı önceden teşekkül etmiş bir af olarak telakki edenler cezanın düşmesi gerektiğini belirtmiş, söz konusu rızayı geçersiz sayanlar ise bu rızanın hakkın doğmasından önce yapıldığı düşünceyle hukuken mukarrer cezanın verilmesine taraftar olmuşlardır.

Ölüme yol açan yaralama suçlarında (şibh-i amd katil) iznin cezayı tamamen düşürücü etkisini savunan hukukçular, yaralamaya yol açan müessir fiilin temelde izin alınmış bir fiil olması, ölüm vakasının da bu müessir fiilden ortaya çıkması nedeniyle bu kanaati benimsemektedirler. Cezayı (diyet) düşürmeyenler ise iznin öldürme için değil sadece yaralama için verildiği, ölüm halinin mağdurun rızasıyla ortaya çıkan bir sonuç olmadığı ve sözü edilen rızanın diyeti değil kısası düşüren bir şüphe niteliğinde kabul edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Her ne kadar İslam hukuku disiplinleri içinde, insanın vücut bütünlüğüne yönelik olarak işlenmiş suçlarda rızanın, cezayı düşürücü etkisinin olup olmadığı konusunda olumlu kanaat bildiren hukukçular bulunsa da söz konusu cezaların düşmesi, Şâri Teâlâ'nın emriyle belirlenen *had* cezalarıyla ilgilidir. İslam hukukçuları, hukuka uygunluk nedenlerinden mağdurun rızasının bulunması halinde bile, uygulanma şekli ve sınırları yetkili mercinin emrine bırakılmış olan *tazir* cezalarının saklı kalması gerektiği noktasında ortak bir düşünceye sahiptirler.¹⁴¹

D. Spor Faaliyetlerinin Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Değerlendirilmesi İçin Gerekli Şartlar

Spor karşılaşmasında meydana gelen sakatlanma ve ölüm hallerinde ceza sorumluluğunun ortadan kalkması için bir takım şartların bulunması zorunludur:

a. Karşılaşma, korkutma, zorlama ve şike gibi rızayı zedeleyen etkenler olmaksızın özgür irade ile yapılmış olmalıdır. Aynı zamanda her bir sporcu oyunun doğuracağı tehlikelerden haberdar edilmelidir.

b. Sporcu, icra ettiği bu spor için belirlenen yaştan küçük olmamalıdır. Yaralanan sporcu en azından temyiz yaşını geçmiş olmalıdır.¹⁴²

c. Karşılaşma kurallarına uygun olarak oynanmalıdır.¹⁴³ Spor faaliyetlerinin kurallara uygun yapılması halinde ise hukuka uygunluk sebebi

141 Ebu Zehra, *el-Cerîme*, s.390.

142 Şurfâ, *el-İsâbâtü'r-riyâdiyye*, s.120-123.

143 'Abbûd es-Sirâc, *et-Teşri'ül-cezâi'l-mukâran*, s.255.

gerçekleşmiş olmaz. Mesela boks karşılaşmasında taraftarlardan birinin eldiveninin içine demir bir muşta yerleştirerek hasmına vurması halinde, meydana gelen neticeden sorumlu olacaktır. Yine futbol maçında yapılan sıradan fauller cezalandırılmadığı halde, bir futbolcunun diğerine yumruk atması halinde yumruk atan cezalandırılacaktır.¹⁴⁴

Sonuç

Doğa ile uyum içinde yaşama ve hayat şartlarının zorluklarıyla mücadele etmek zorunluluğu, beden eğitimi faaliyetlerinin insanlık tarihinde bir olgu olarak daima taze kalmasını sağlamıştır. Yaşadığımız yüzyılda da spor, toplumsal, ekonomik ve politik açıdan büyük bir önem kazanmış, insanın sağlık, mutluluk ve üretimine sağladığı katkıyla en önemli toplumsal kurumlardan birisi haline gelmiştir. Bir yaşama biçimi olmasının yanı sıra ülke ekonomileri için de önde gelen sektörler arasında yer almaktadır.

İslam, bir bütün olarak toplumun fiziksel yönden donanımlı olmasını öngörmekte, özellikle düşman unsurlara karşı ülkenin savunma organlarının güçlü tutulmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiye, psikolojik, askerî ve iktisadî alanlarla olduğu kadar, Müslüman bireyin bedensel anlamda zinde olması gerektiğiyle de ilgilidir. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerim’de ifadesini bulan “kuvvet toplama” (Enfâl 8/60) kavramı altına spor faaliyetlerini ve beden eğitimi aktivitelerini de dahil etmek mümkündür.

İslam hukuku, kişiye fizikî açıdan takviyede bulunan her tür faaliyeti icra etme hakkı vermekte, hatta bu tür faaliyetlerin Müslümanlar tarafından yeterli oranda (kifâi farz olarak) yürütülmesini emretmektedir. Buna bağlı olarak beden eğitimi ve spor bilimlerini topyekun ihmal eden bir toplumun uhrevi açıdan da sorumlu olacağını da söylemektedir.

Klasik dönem bazı fıkıh kaynaklarında, bir hadîse dayanarak at ve deve koşuları ile ok atıcılığı gibi spor dalları dışındaki alanlarda düzenlenen yarışların ödül karşılığı yapılması caiz görülmemektedir. Fakat bu üç şeye kıyasla, savaşta yararlı olabilecek deniz taşıtları ve motorlu taşıtlar, tüfek atma vs. dallarda ödül karşılığı yarış yapmanın caiz olduğu prensip olarak benimsenmelidir. İslam hukukçuları, yüzme, güreş, atletizm, ağırlık kaldırma ve topla yapılan sporların ortada bahis oyunu söz konusu olmaksızın icra edilmesinde ise bir beis görmemektedirler.

Fakihler, spor yapmanın şer’î hükmünü bildirmenin yanında müsabakalara bir takım şekli ve etik kurallar da getirmeyi ihmal etmemişlerdir. Yarış mesafesinin ve sonuçta verilecek ödülün belli olması, rakiplerin birbirine denk olması bu kurallardan bazılarıdır. Klasik dönem İslam hukukçuları-

¹⁴⁴ Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s.258.

nın spor faaliyetlerine bu tür kayıtlar koymaları onların eskiden beri içerik ve maksat olarak *spor hukukuna* yabancı olmadıklarını göstermesi açısından gayet önemlidir.

Spor faaliyetlerini aktif olarak icra eden kişiler ve bu faaliyetleri organize eden kurumlar göz önünde tutularak sunulması gereken önlem ve önerilerden bazıları şunlardır: Öncelikle sporcu, fizikî olduğu kadar ahlakî değerler açısından da takviye edilmeli, karşılaşmalar esnasında ortaya çıkacak muhtemel yaralanmaların türleri ve bunlardan korunma yolları konusunda bilgi sahibi yapılmalıdır. Spor yaralanmalarını en aza indirmek için oyunlar kurallarına uygun olarak oynanmalı ve gelebilecek darbelere karşı koruyucu ekipman kullanımını teşvik edilmelidir. Resmî ve özel münasebetlerle düzenlenen bütün müsabakalar mümkün olduğu kadar kamera ile kayıt altına alınmalı ve meydana gelen yaralanma ve ölümlerin kural dışı hareketler sonucu mu yoksa karşılaşmanın normal seyrinde mi meydana geldiği adlî makamlarca incelenmelidir. Bütün bunlar, vücut bütünlüğünü vazgeçilmez bir hak olarak teminat altına alan İslam dininin uygun göreceği vazgeçilmez tedbirlerdir.

İslam hukuku bilginleri adam öldürme ve müessir fiil suçlarında, yaptırım uygulamak için maddi unsuru (tipiklik) yeterli görmemişler, hukuka aykırılık unsurunun da varlığına önem vermişlerdir. Daha açık bir ifadeyle kişiyi bu cürümler ile cezalandırabilmek için hukuka uygunluk nedenlerinden birisinin, yani fiili suç olmaktan çıkaran bir haklılık sebebinin bulunup bulunmadığına dikkat etmişlerdir. Buna göre İslam hukukunda, güreş, atletizm, atıcılık, halter, futbol gibi yasal kabul edilen ve hasma karşı şiddet kullanımının söz konusu olmadığı spor aktivitelerinde ceza sorumluluğunu kaldıran etken, hukuka uygunluk nedenlerinden *hakkın kullanılması* iken, boks, karate, Amerikan güreşi gibi doğrudan rakibin bedenine yönelik darbelerle icra edilen dövüş sporlarında bu tür bir sorumluluğu kaldıran etken *mağdurun rızası*, diğer bir ifadeyle müsabaka öncesinde peşinen ve üstü kapalı şekilde alınan izindir.

Günümüz hukuk sistemlerinde, bir taraftan *rızanın etkinliği sınırları* içinde, suçun, vücut bütünlüğüne yönelik olmaması şartı koşulup diğer taraftan dövüş sporlarında meydana gelen kafa travması, kırık, kaş açılması gibi sakatlanmalar ve ölümlerde fiilin cezaya konu edilmemesine gerekçe olarak “hakkın kullanılması”nın gösterilmesi açık bir çelişkidir.

Son olarak sporcunun cezai yönden dokunulmazlığına ilişkin düşünceler hem İslam ceza hukuku hem de günümüz ceza hukuku öğretilerinde sınırsız değildir. Nitekim her spor türünün, sakatlanmaları engelleme niyetine matuf olarak belirlenen özel kuralları bulunmaktadır. Dolayısıyla getirilen bu sınır ve kurallara uyulmaması halinde, İslam hukukunda müessir fiil ve adam öldürme suçuna karşılık tesis edilen kısas, diyet, sulh, afv gibi mağdur

haklarının saklı kalması gerekir. Diğer bir ifadeyle sporla ilgili konularda aktörler tarafından sergilenen ancak hukuk düzeni tarafından onaylanmayan davranışlar, yaptırıma konu olmalı ve kişinin cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmamalıdır.

KAYNAKÇA

‘Abbûd es-Sirâc, *et-Teşrî’u’l-cezâi’l-mukâran fi’l-fikhi’l-İslâmî ve’l-kânûni’s-Sûrî* (el-Cüzü’l-evvel: el-Mebâdiü’l-‘âmme), Dımaşk ts.

Adam, Hüdaverdi, “*İslam, Barış ve Spor*”, Köprü, 2003 (Bahar), s: 82.

Ahkâmü’l-müsâbakâti’l-mu’âsıra fi dav’i’l-fikhi’l-İslâmî, (Katar’ın başkenti Doha’da düzenlenen Mecma’u’l-fikhi’l-İslâmî 14. Dönem toplantı sunumlarından derleme), Haz. Muhammed Osman Şübeyr, Katar, 1424/2003.

Alacakaptan, Uğur, *Suçun Unsurları*, Ankara, 1975.

AnaBritannica, “*Spor*”, Ana Yay., İstanbul 1990.

Aslım, Metin, *Modern Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

‘Aynî, Bedruddîn Ebu Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*, Beyrut, 1420/2000.

Azîmâbâdî, Muhammed Şemsü’l-hak Ebu’t-Tayyib, *Avnu’l-Ma’bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvûd*, Beyrut, 1415/1994.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd, *el-‘Înâye ‘ale’l-Hidâye*, Dâru’l-Fikr, byy. tsz.

Bağavî, Muhyî’s-sünne Ebu Muhammed el-Hüseyn, *Meâlimü’t-tenzîl fi Tefsiri’l-Kur’ân*, byy. 1417/1997.

Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhuddîn, *Keşşâfu’l-kınâ’ an Metni’l-iknâ’*, Dâru’l-kütübî’l-‘ilmiyye, byy., tsz..

Bozkurt, Nebi, “*Eğlence*”, *DİA*, İstanbul, X, 488.

Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed, *el-Fıkhu ‘ale’l-mezâhibi’l-erba’a*, Beyrut, 1424/2003.

Cüveynî, Ebu’l-Me‘âlî Abdulmelik b. Abdullâh, *Nihâyetü’l-Matlab fi Dirâyeti’l-Mezheb*, byy., 1427/2007.

Dağcı, Şamil, *İslam Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara, 1999.

Derdîr, Ebu’l-Berakât Sîdî Ahmed, *eş-Şerhu’l-kebir*, Beyrut, tsz.

Ebu’n-Nücâ, Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ, *el-İknâ’ fi Fıkhi’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Dâru’l-Mâ’rife, Beyrut, tsz.

Ebu Zehra, Muhammed, *el-Cerîme*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kahire, tsz.

———, *el-Ukûbe*, Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kahire tsz.

Muhammed Abdurrahîm ve Mahmûd Ahmed Ebu Leyl, *el-Müsâbakâtü'l-mu'âsıra fî davi'l-fikhi'l-İslâmî*, (Katar'ın başkenti Doha'da düzenlenen Mecma'u'l-fikhi'l-İslâmî 14. Dönem toplantı sunumlarından derleme), Katar, 1424/2003.

Erdem, Faruk, "Ceza Hukukunda Hakkın Kullanılması", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1990, c: 41, s:1.

Faysal el-Bu'dânî, "et-Tervih 'ani'n-nefs f'l-İslâm: Mefâhim ve davâbî", Mecelletü'l-Beyân, 1990, s: 90.

Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît f'l-mezheb*, Kâhire, 1417/1996.

Günaydınlı, Cesimi v.dğr, *Beden Eğitimi ve Spor Tarihi Öğretim Programı*, M.E.B. Yay., Ankara, 2006.

Ğırnâtî, Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım, *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasari Halîl*, byy., 1416/1995.

Hafez Efsal İsmail, *Islam and Sport*, byy., tsz.

Hakeri, Hakan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, 2008.

Huraşî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Şerhu Muhtasari Halîl*, Beyrut, tsz.

Hüseyin Tefvik Rızâ, *Ehliyyetü'l-'Ukûbe fî Ş-Şer'i'ati'l-İslâmiyye ve'l-Kânûni'l-Mukâran*, byy., 1421/2000.

İbn Abdilber, Ebu Ömer Yûsuf , *el-Kâfi fî fikhi Ehli'l-Medîne*, Riyad, 1400/1980.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdulazîz, *Reddül-muhtâr 'alê'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut, 1415/1995.

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Ğırnâtî, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, byy. tsz.

İbn Ebi Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Mektebetü Nizâr Mustafâ, byy., 1419/1998 .

İbn Hacer el-Heytemî, Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, tsz.

İbn Kayyım, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebîbekr el-Cevziyye, *el-Fürûsiyye*, Hâil, 1414/1993.

İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebir 'alâ metni'l-Mukni'*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, byy. tsz.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni fî fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Kâhire, 1388/1968.

İbn Mâze, Ebu'l-Me'âlî Burhânuddîn Mahmûd b. Ahmed el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî f'l-fikhi'n-Nu'mânî*, Beyrut, 1424/2004.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *el-Babru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, byy. tsz.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed, *Mecmû'ul-fetâvâ*, Medine, 1416/1995

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî, *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*, Beyrut, 1422/2001.

İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadir*, byy. tsz.

İbnü'l-Müfîh, İbrâhîm Muhammed b. Abdullah, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'*, Beyrut, 1418/1997.

İçel, Kayihan ve Süheyl donay, *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku (Genel Kısım)*, İstanbul, 1999.

İz b. Abdisselâm, Ebu Muhammed İzzeddîn Abdulazîz, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Beyrut, 1416/1996.

Karâfi, Şihâbuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs, *ez-Zahîra*, Beyrut, 1415/1994.

Kâsânî, Alâaddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'û's-sanâi' fî tertîbiş-şerâi'*, Beyrut, 1406/1986.

Kelvezânî, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. Hasen, *el-Hidâye 'alâ Mezhebi'l-İmâm Ebi Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Müessesetu Ğirâs, byy., 1425/2004.

Kurtubî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân*, Kahire 1384/1964.

el-Lecnetü'd-dâime li'l-buhûsî'l-ilmîyye ve'l-iftâ, *Fetâvâ'l-lecneti'd-dâime*, Rîâsetü İdâratü'l-Buhûsu'l-ilmîyye ve'l-iftâ, Riyad, tsz.

Makdisî, Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Ahmed, *el-'Udde Şerhu'l-'Umde*, Kâhire, 1424/2003.

Mâverdi, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, *Tefsîru'l-Mâverdi*, Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, tsz.

—, *el-İknâ' fî fıkhiş-Şâfi'*, byy., tsz.

—, *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi mezhebi'l-İmâmiş-Şâfi'*, Beyrut, 1419/1999.

Merġinânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Ebubekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi'*, Dâru İhyâi't-türâsî'l-'Arabî, Beyrut, tsz.

Mervezî, Ebu Ya'kûb İshâk b. Mansûr, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye*, Medine 2002/1423.

Mevsilî, Ebu'l-Fadl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut, 1426/2005.

Muhammed b. İbrahim b. Abdullatîf, *Fetâvâ ve Resâil*, Matbaatü'l-hükûme, Mekte, 1399/1979.

Müzenî, İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl, *el-Muhtasar (el-Ümm'ün 8. cildi)*, Beyrut, 1410/1990.

Mv.F., *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye*, Kuveyt, 1404-1427/1983-2006.

Nevevî, Ebu Zekeriyâ Muhammed b. Şeref, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru'l-fıkr, Beyrut, tsz.

—, *el-Minhâc*, byy., tsz.

Öztürk, Bahri v.dğr., *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*, Ankara, 2001.

Petek, Hasan, “*Sportif Faaliyetlerden Kaynaklanan Çevre Kirliliği Sebebiyle Çevre Kanununa Göre Sorumluluk*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2005, c: 7, s: 2.

Ramlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut, 1404/1984.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut, 1420/1999.

Reşid Rızâ, Muhammed, *Tefsîrü'l-Menâr (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm)*, Mısır, 1411/1990.

Sakallî, Fatih Mehmet Han, “*Sporla Sporcuların Yaralanması ve Risk Faktörleri*”, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2008, c: 3, s:7.

Sedhân, Abdullâh b. Nâsır, “*et-Terfih fi'l-'asri'n-nebevî*”, Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmiyye, byy., tsz.

Semarkandî, Alâuddîn Muhammed b. Abdulhamîd, *Tuhfetü'l-fukahâ*, Beyrut, 1405/1984.

Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebu Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut, 1414/1993.

Soyaslan, Doğan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara, 1998.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebu Bekr, *ed-Dürri'l-mensûr*, Beyrut, 1414/1993.

Şâfî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Beyrut, 1410/1990.

Şâtübî, Ebu İshâk İbrâhîm el-Ğirnâtî, *el-Muvâfakât fi Usûli'l-Abkâm*, Dâru'l-fıkr, Beyrut, tsz.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-evtâr şerhu Müntekal- Abbâr min Ebâdîsi Seyyidil-Abyâr*, Mısır, 1413/1993.

Şirâzî, Ebu İshâk İbrâhîm b. Ali, *el-Mübezzeb fi fikhil-İmâmi-Ş-Şâfi'i*, Dâru'l-fıkr, Beyrut, tsz.

Şirbinî, Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-muhtâc ilâ Marifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, byy., 1415/1994.

Şurfâ, 'Urûbe Nâsır, *el-İsâbâtü'r-Riyâdiyye fi't-Teşri'i'l-Cinâi'l-İslâmî*, (Necâh Üniv. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Nablus, 2009.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmiu'l-Beyân an Têvili'l-Kur'an*, byy., Müessesetü'r-Risâle, 1421/2000.

Talhî, Ahmed Hâmid, *Abkâmü'l-müsâbakât fi'l-Fikhil-İslâmî* (Ümmü'l-Kurâ Üniv. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mekke, 1408/1988.

Trablusî, *Mevâhibü'l-celîl li şerhi Muhtasari'l-Halîl*, Dâru 'Âlemi'l-kütüb, byy., 1423/2003.

Üdeh, Abdulkâdir, *et-Teşri'u'l-cinâi'l-İslâmî mukâranan bi'l-kânûni'l-vad'i*, Kâhire, 1426/2005.

Zeylâî, Ebu Muhammed Abdullâh b. Yûsuf, *Tebyînü'l-hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Kâhire, 1313/1895.